

המחלקה למדעי המדינה – אוניברסיטת בר-אילן

נושא העבודה : מבצע "מרכולת" - "ליל הגשרים"

שם הקורס : לחימה מול צבאות ומול טרור – המקרה הישראלי

מס' קורס : 74-417-01

שם המרצה : ד"ר חנן שוורץ

שם הסטודנטים : ברגר שי

מספר ת.ז. : 032648552

תאריך הגשה : _____

פרק 1 : מבוא – הרקע למבצע "ליל הגשרים"

בסיום מלחמת העולם השנייה התעוררת תקווה רבה ביישוב היהודי בארץ ישראל שיחול שינוי במדיניות הבריטית, כמו כן הייתה ציפייה לפתיחת שערי הארץ לעלייה של פליטי השואה מאירופה לאחר מלחמת העולם השנייה. אולם, הממשלה הבריטית החדשה, בראשותו של קלמנט אטלי ובהשתתפותו של שר החוץ, ארנסט בוויין, לא שינתה את מדיניות ההגבלות החמורות על עלייה ועל התיישבות יהודים בארץ ישראל, אדרבא, הצבא, הצי וחיל האוויר הבריטיים קיבלו הוראות להקשות ולהחמיר את ההסגר על חופי הארץ ועל גבולותיה (נדל, 2007, ע' 213). בסוף ספטמבר 1945 הוכרז, בכנס חרום של מנהיגות היישוב, כי יש לעשות הכול, ובכל הדרכים, כדי לפעול נגד המדיניות הבריטית בארץ. דוד בן-גוריון לאחר התייעצות ביטחונית העביר מסרים חשאיים לראש המפקדה הארצית של "ההגנה", ד"ר משה סנה, כי יש לעבור לשלב של מאבק אלים בשלטון הבריטי. התוכנית הייתה לבצע פעולה משמעותית אשר תשפיע קשות על בריטניה, במיוחד בפאן המדיני. מבצע "מרכולת" נועד להיות פעולת אזהרה ומחאה לשלטונות הבריטים. "ההנהלה הציונית" ו"ההגנה" רצו להעניק למאבק את האפיון האלים, כלומר להמחיש למעצבי המדיניות הבריטית שיש גבול ליכולתם לעצב מדיניות עוינת מבלי שהיישוב העברי יפעיל את כוחו (נדל, 2007, ע' 214). מבחינה צבאית ההחלטה על הפעולה באה לאחר ארבעה חודשים של הפוגה בהתקפות נגד יעדים בעלי משמעות צבאית-אסטרטגית, שתנועת המרי הכריזה עליה לרגל ביקורה של הוועדה האנגלו-אמריקאית בארץ בחודש מרס 1946. ב-1 במאי פורסמו מסקנות הוועדה, ובהן המלצה לבטל את מדיניות "הספר הלבן" ולהתיר כניסה מאה אלף יהודים ניצולי שואה לארץ ישראל, המלצה זו לא יושמה על ידי הממשל הבריטי שאף החמיר את הסגר כאמור על גבולות ארץ ישראל¹, בנוסף התנתה את מסקנות הוועדה בפירוק ארגוני המחתרת היהודיים. לסיכום ניתן לומר כי המניע למבצע ליל הגשרים היה, אפוא, הרצון להוכיח לבריטים כי גם המשך מדיניות "הספר הלבן", הפוגעת בזכות היהודים לעליית ולהתיישבות לא יקל על שלטונם בארץ. בעקבות ידיעות מודיעיניות על תוכנית לפעולת עונשין של הבריטים ("תוכנית ברודסיד") התעורר בפיקוד ה"הגנה" החשש כי פעולה בסדר גודל נרחב עלולה לזרז את פעולת העונשין, אך השיקולים בזכות הפעולה הכריעו את הכף².

¹ http://www.palmach.org.il/show_item.asp?levelId=38612&itemId=6224&itemType=0

² שם

שאלת מחקר :

- 1) האם למבצע "ליל הגשרים" היו מטרות מדיניות ברורות שהועברו בצורה בהירה לפיקוד?
- 2) האם מבצע זה נערך במסגרת הלחימה התחבולנית?
- 3) מה היה הבעיות המיוחדות במבצע זה מבחינת הכנות , תקיפה ונסיגה ?

מטרת המחקר :

מטרת מחקר זה הינו לתאר , לבחון ולנתח את מבצע "מרכולת" מבחינה אסטרטגית וטקטית . כמו כן מחקר זה בא להראות כי ההצלחות המבצע בגדול באו כתוצאה מחשיבה מערכתית , שימוש רב בכלי ההונאה וההטעיה, דבקות במטרה , יוזמה מבצעית ותיאום מנהלי רב . מחקר זה הינו מחקר איכותי המתבסס על ספרות כתובה , מאמרים וארכיונים שונים .

פרק 2 : רקע תיאורטי

עקרונות המלחמה :

עקרון דבקות במטרה : עקרון יסודי זה תובע , כי לפעולה הצבאית תהיה מטרה שהוגדרה בבירור , וכי הצלחת המבצע הצבאי מותנית בכך שלמטרה זו יכוונו מאמצי כל היחידות , כציר מרכזי המתגבר את ההישגים שהושגו , ויוצר לכידות. הפעולה הצבאית צריכה להיות תכליתית(הרכבי , 1990 , ע' 490).

עקרון הגמישות : הכוונה של עקרון זה היא להכניס מידה של חופש פעולה בעקרון "הדבקות במטרה", לצורך התאמה לנסיבות שלא נחזו , או ניצול הזדמנויות שנקרו להשגת יתרונות. עקרון זה מאפשר לכוח הצבאי חופש פעולה לגבי המשך המבצע. עקרון זה מאפשר נקיטת יוזמה מקומית. גמישות הפיקוד מתבטאת ביכולת לשנות תוכנית תוך כדי המבצע , אם מתברר שהתוכנית הישנה מועדת לכישלון(הרכבי , 1990 , ע' 491).

עקרון ההפתעה : קלאוזביץ הדגיש כי מושג ההפתעה אינה בעצם עשיית המעשה הלא-צפוי , אלא בעשיית מעשה שקשה לאויב להתנגד לו , לא רק משום שלא צפה אותו , אלא משום שאותו מעשה מביאו למצוקה, לאובדן עשתונות ולשיבוש המערך. על כן ההצלחה של ההפתעה טמונה במה שהיא מחוללת. במסגרת זו ישנו את ה-"הפתעה הבסיסית" – הפתעה שהשלכותיה מקיפה ומחוללת רעידת אדמה במסכת התפיסות והאמונות של המופתע (הרכבי , 1990 , ע' 495).

עקרון הפשטות : עקרון זה מזהיר מפני תוכנית מסובכת ומתוחכמת מדי העלולה להשתבש בתנאי הלחץ של הלחימה וב"חיכוך". פשטות היא תנאי להבטחת שיתוף הפעולה ועמידה בלוח הזמנים(הרכבי , 1990 , ע' 501)

עקרון שיתוף פעולה/אחדות הפיקוד: שיתוף הפעולה בא להבטיח הישגים שבנפרד אי אפשר להשיגם. שיתוף הפעולה מופיעה ברמות השונות-הטקטית , האופרטיבית והאסטרטגית , היא יכולה להיות בו זמנית במבצע שבו פועלות היחידות במקביל; ויכול להיות בסדר זמנים כשפעולה של יחידה מתחילה לאחר פעולת רעותה(הרכבי , 1990 , עמ' 500-501).

מושגים כלליים :

הונאה : "מכלול האמצעים הננקטים להטעיית האויב על ידי שינוי דמותם של דברים , עיוות או סירוס מידע ונתונים – כדי לאלצו לפעול בניגוד לטובתו". אחת הסוגים המרכזיים הינו :

הונאה פעילה שמשמעה " : 1) פעילות מבוזמת או שילוב של פעילות מבוזמת עם פעילות אמת , 2) הדלפת מידע כוזב או מידע כוזב מעורב במידע אמיתי , או מידע אמיתי המכוון להביא את האויב לנקיטת הפעולה הרצויה למדליף. הדלפה זו מכונה גם דיסאינפורמציה". (בורלא , 1988 , ע' 105)

רמה : בהקשר המלחמתי נהוג לראות שלוש רמות : האסטרטגית , המערכתית(אופרטיבית) והקרבית(טקטית) כמפורט להלן :

1. רמה אסטרטגית – עניינה יעדים , כוחות ומהלכים הכרוכים במאמץ המלחמתי הכולל של המדינה.
 2. הרמה המערכתית(אופרטיבית) – עניינה יעדים כוחות ומהלכים הכרוכים בהתנגשות בשדה-המערכה.
 3. הרמה הקרבית(טקטית) – עניינה יעדים , כוחות ומהלכים הכרוכים בהתנגשות בשדה הקרב.
- (בורלא , 1988 , ע' 448) .

הטעייה : פעולה שמשתתפים בה כוחות לוחמים , הנעשית בכוונה להטעות את האויב ולהסיח את דעתו מהכוונות האמיתיות של כוחותינו (בורלא , 1988 , ע' 108) . במסגרת זו ישנה את התקפת הטעייה שמשמעה – התקפה מוגבלת על מערך האויב שמטרתה להטות את תשומת לבו ואת כוחותיו מההתקפה העיקרית(בורלא , 1988 , ע' 130) .

השערות המחקר :

1. מבצע "מרכולת"- "ליל הגשרים" היה מבצע שהתנהל בסך הכול על פי כללי הלחימה התחבולנית
2. מבצע זה השיג מטרותיו העיקריות , קרי המטרות האסטרטגיות של היישוב.

פרק 3 : הסיפור ההיסטורי מאחורי פעולת ליל הגשרים

בלילה שבין ה-16 ל-17 ביוני 1946 חיל הפלמ"ח בגשרים שחיברו את ארץ-ישראל עם הארצות השכנות לה - המבצע הגדול והמקיף בכל מבצעי 'תנועת המרי העברי'. שם הקוד לפעולה : "מבצע מרכולת". קביעת הצוותים לפעולה , האימונים והתרגולים החלו כבר בינואר-פבואר 1946 , וזאת במגמה להביא את הכוחות הפועלים לרמת אימון גבוהה ביותר. בתכנון מבצע זה נטלו חלק שרות הידיעות של ה"הגנה"(הש"י) , סיירי הפלמ"ח , וצוותים מקרב הכוחות המיועדים לביצוע הפעולות. הם הכינו תיקי מטרות , ערכו תצפיות יום ולילה(במסווה של טיולים להכרת הארץ או כזוגות רומנטיים שיצאו להתבודד בחיק הטבע) , בדקו דרכי גישה ומילוט , והשיגו במשרדי מע"צ תוכניות של מבנה הגשרים כדי לאפשר מיקום אידיאלי להנחת חומרי הנפץ. כמו כן צילמו ומדדו במידת הצורך את המטרות בשטח. הכוחות תודרכו בהסתמך על המידע שנאסף בפעולות ההכנה ותורגלו לקראת הפשיטות . לפי התוכנית המקורית נועד המבצע לצאת אל הפועל בחודש מאי , אך ביצעו נידחה משיקולים מדיניים. כל עוד הייתה קיימת אפשרות ולו הקטנה ביותר , להגיע לפתרון בדרכים מדיניות(באמצעות הועדה האנגלו-אמריקנית) , העדיפה המנהיגות שלא לגרום להסלמה ביחסים עם הבריטים. הבריטים עצמם הם שהסלימו את המצב והצהרות שר-החוץ בוויין , שהיו אנטי-ציוניות ולעתים אף אנטישמיות הסירו כאמור מחסומים והיסוסים אחרונים. ב-12 ביוני 1946, הודיע בוויין שפתיחת שערי ארץ-ישראל בפני 100 פליטים יהודים תחייב שליחת דיוויזיה בריטית נוספת לארץ-דבר שיעלה למשלם המיסים הבריטיים 200 מיליון ליש"ט. הוחלט להוכיח לבוין ולממשלה הבריטית כולה , שדווקא אי-התרת עלייתם של העקורים היהודים היא שתגרום הפסדים ונזק לממשלה הבריטית. הוחלט על פעולה אשר בסופו של דבר נערכה בלילה שבין ה-16 ל-17 ביוני 1946.³ לאחר אסיפת המידע המודיעיני והתכנון הדקדקני הוטל על הפלמ"ח לפוצץ את כל הגשרים המחברים את ארץ-ישראל המערבית עם הארצות שמסביב לה , לבד משלושה מעברים שההנהגה המדינית אסרה לפוצצם: המנהרה בראש הנקרא , וגשרי הירדן והירמוך שהובילו אל מפעל החשמל בנהריים. יגאל אלון , מפקד הפלמ"ח , הגה את רעיון פיצוץ הגשרים , וקצין המבצעים של הפלמ"ח , "דב צסיס" , תכנן אותו. בהתקפות על הגשרים ובפעולות ההסחה אשר נלוו אליהן , השתתפו כוחות מארבעה גדודי הפלמ"ח. באותה עת פיקד אורי יפה על הגדוד הראשון , "זאב גלזר" פיקד על הגדוד השני , "שלום חבלין" פיקד על הגדוד השלישי ונחום שריג פיקד על הגדוד הרביעי.⁴ במסגרת "מבצע מרכולת" נהרסו או חובלו באורח קשה , בתשע פשיטות , עשרה מתוך אחד-עשר הגשרים שהותקפו. בשלוש מהפשיטות התגלה הכוח בטרם עת , והנחת המטענים נעשתה תחת אש

³ http://www.palmach.org.il/show_item.asp?levelId=38612&itemId=5224&itemType=0

http://www.gal-ed.co.il/hagana/show_item.asp?itemId=1&levelId=57933&itemType=0

ארכיון יד טבנקין / חטיבה 25/מיכל 8 / תיק 3

⁴ שם

(גשרי אכזיב, גשר אלנבי וגשרי עזה). בארבע פשיטות בוצעה הפעולה מבלי שהכוח יתגלה (גשר מטולה צפון-מערב, גשר שייח' חוסיין, גשר בנות-יעקב וגשר דמיה). שני גשרים לא היו תחת שמירה (גשר מטולה צפון-מזרח וגשר ירמון). מכל הפעולות נכשלה רק פשיטה אחת – בגשרי נחל אכזיב. בפעולה זו היו לפלמ"ח 14 הרוגים ו-5 פצועים. ביתר הפעולות לא היו נפגעים. במקביל לפיצוץ הגשרים בוצעו באותו הלילה כ-50 פעולות הטעייה ומארבים ברחבי הארץ. פעולות ההסחה נועדו לרתק ולבלבל את הכוחות הבריטים באשר ליעדים הצבאיים העיקריים של המבצע, ולהקל על "היבלעותם" של המבצעים, לוחמי הפלמ"ח, בקרב האוכלוסייה האזרחית, לאחר פיצוץ הגשרים.⁵ מטרות המבצע הושגו במלואן. בראש ובראשונה הומחשה יכולתה הצבאית של ה"הגנה" וזרוע המגויסת שלה-הפלמ"ח, לפגוע בעת ובעונה אחת בכמה יעדים אסטרטגיים בעלי משקל. הארץ נותקה לזמן מה משכנותיה הערביות. ממשלות סוריה, לבנון ועבר-הירדן העמידו את צבאן בכוננות ותגברו את גבולן. תנועות הצבא הבריטי ופעולותיו השוטפות באזור שובשו. לשלטון המנדטורי נגרם נזק כספי הנאמד וכרבע מיליון ליש"ט, ובעיקר נזק יוקרתי. היישוב היהודי התגאה בכוחו הצבאי, והמבצע אף זכה לתהודה רבה בתקשורת הבינלאומית.⁶ פעולה זו הביאה בסופו של דבר את הבריטים לנקוט פעולה של "ריצוץ הנהגת היישוב", במה שיבוא לידי ביטוי ב"שבת השחורה" (גביש, 1984, ע' 26).

⁵ http://www.palmach.org.il/show_item.asp?levelId=38612&itemId=5223&itemType=0

⁶ http://www.palmach.org.il/show_item.asp?levelId=38612&itemId=5235&itemType=0

ארכיון יד טבנקין / חטיבה 25 / מיכל 8 / תיק 3

פרק 4 : ניתוח מבצע "ליל הגשרים"

מבצע ליל הגשרים היה מבצע רב-זרועי של כוחות הפלמ"ח אשר היו צריכים לפעול בסנכרון ובתיאום מדויק להפליא. בניתוח זה אראה כיצד מטרות מטה הפלמ"ח היו מוגדרות בצורה מדויקת, כיצד מולאו (דבקות במטרה) וכיצד בא לידי ביטוי ברוב המקרים "עקרון היוזמה" אשר מהווה שינוי בתוכנית המבצע. בניתוח זה אראה בכל מבצע בנפרד כיצד ממדים אלו באו לידי ביטוי. חשוב לומר כי אין מבצע כמו זה הנחשב לגדול במבצעי הפלמ"ח אינו דבר שעובר כחוט השני, בהתחשב בעובדה שעדיין לא קמה פה המדינה והפעולה כוונה נגד המעצמה הקולוניאלית בריטניה.

רעיון אחידות הפיקוד – גיבוש "תנועת המרי העברי" – חשיבה ברמה אסטרטגית

לצורך מאבק משותף ומתואם נגד השלטון הבריטי בארץ ישראל הוקמה, באוקטובר 1945, "תנועת המרי העברי", אשר כללה את ארגון "ההגנה", כולל פלוגות המחץ (פלמ"ח) שלו, את "הארגון הצבאי הלאומי" (אצ"ל) ואת ארגון "לוחמי חירות ישראל" (לח"י). הקמת "תנועת המרי העברי" הצביעה על הקצנה בקרב "ההגנה", והבריטים החלו לחשוש מהתעצמות ניכרת של המאבק הציוני האנטי-בריטי (נדל, 2007, ע' 213). ההחלטה על הקמתה של מסגרת ארגונית שתביא לשיתוף פעולה בין "ההגנה" לבין האצ"ל והלח"י ("הפורשים"), לא הייתה קלה לשני הצדדים: במשך שנים פעלו ארגונים אלה בנפרד, ונוצרו משקעים של טינה ויריבות עזה ביניהם, שהגיעו לשיאם בניסיונה של "ההגנה" להפסיק את הפעילות האנטי-בריטית של האצ"ל על ידי מצוד על אנשיו ופקודיו- ב"סזון" הידוע. הנימוק העיקרי של "ההגנה" לשתף פעולה עם "הפורשים", היה העובדה, שלשני הצדדים היה בתקופה זו אויב ברור ומשותף: השלטון הבריטי בארץ ישראל. בנוסף לכך ראתה "ההגנה" צורך להבטיח פיקוד אחיד, שיפעל לפי תוכנית כלל ארצית וימנע בכך פעילויות נפרדות. ניסיון של "ההגנה" להביא לאיחוד מלא של הארגונים ולזכות על ידי כך ביכולת שליטה מלאה על פעולותיהם, נתקל בהתנגדות האצ"ל, שחשש מאבדן עצמאות. לבסוף הושג הסכם בין "ההגנה", האצ"ל והלח"י, על מערכה צבאית משותפת נגד השלטון הבריטי בארץ ישראל, במסגרת "תנועת המרי העברי" (נדל, 2007, עמ' 213-214).

מטרות הדרג המדיני-רמה אסטרטגית:

- ארבע מטרות עיקריות נקבעו על ידי הדרג המדיני לכוחות המבצעיים:
1. להוכיח לשלטונות הבריטיים, כי לא יושג שקט בארץ ישראל ללא פתרון מתאים ליישוב העברי, ובפרט ללא ביטול "הספר הלבן"
 2. להמחיש לשלטון הבריטי את חוסר יכולתו להשתמש בארץ ישראל כבסיס צבאי אסטרטגי ומדיני במזרח התיכון, ללא הסכמה יהודית

3. להפגין בצורה ברורה את כוחה של "ההגנה" ויכולתה לפגוע במקביל ובעת בעונה אחת במספר רב של יעדים אופרטיביים ואסטרטגיים

4. לפגוע בתפקידו של השלטון הבריטי במזרח התיכון על ידי ניתוק(גם אם זמני) של ארץ ישראל מהארצות הערביות השכנות , ובעקבות זאת לפגוע במעמדה של בריטניה כמעצמה גדולה.

במסגרת שלבי התכנון של המבצע צצו ועלו מספר בעיות עקרוניות(להבדיל מבעיות ספציפיות שהיו קשורות לגשרים השונים) :

1. ביצוע פעולה , במקביל במרחבים ואזורים שונים , בסדר גודל ללא תקדים , חייב מתן מענה לוגיסטי ואספקת ציוד ספציפי לכוחות השונים
 2. נוצר צורך בציוות מתאים של כוחות לביצוע כל משימה בנפרד ובארגון כוחות בסדר גודל מחלקתי מוגבר במקומות שונים ברחבי ארץ ישראל.
 3. היה צורך בקביעת "שעת אפס" אחידה לכל הכוחות המבצעיים. זאת , בכדי למנוע גילוי מוקדם של המבצע(לא היה קשר אלחוטי בין הכוחות. לוח הזמנים של הפעולה תואם מראש , בעל פה , בין כל הכוחות שהשתתפו בה , ונקבע בפקודת המבצע).
 4. היה צורך בריכוז כמות גדולה של חומר נפץ לפיצוץ כל גשר
 5. היה צורך בארגון דרכי נסיגה ומקומות מסתור לכוחות השונים , תוך הימנעות מוחלטת מסיכון אפשרי של יישובים עבריים.
 6. במסגרת פעולת "ליל הגשרים" יש להימנע מפגיעה באוכלוסייה חפה מפשע אשר אינה היעד
- (נדל , 2007 , ע' 214 ; גביש , 1984 , ע' 26).

עקרונות יסוד בתפיסה הצבאית בפלמ"ח⁷

במבצע "ליל הגשרים" זכו להדגשה כמה עקרונות יסוד אשר אפיינו את התפיסה הצבאית שגובשה בפלמ"ח :

- תכנון מדוקדק : איסוף מידע מודיעיני , סיורים בשטח , תרגול על מודל , תכנון דרכי נסיגה במקומות בעייתיים ושימוש באמצעים שונים בתנועה אל היעד ובנסיגה ממנו
- ניצול גורם ההפתעה – קביעת יעדי המבצע , עריכת התקפות ליליות , הגעה שקטה ליעד ופעולות הסחה
- גמישות מחשבתית ואלתור יצירתי – מלכוד המטען בגשר דמיה
- אומץ לב ודבקות במשימה – הסתערות כוחות תחת אש לאחר שנתגלו

⁷ http://www.palmach.org.il/show_item.asp?levelId=38612&itemId=6070&itemType=0

- משמעת קפדנית בתחום המבצעי – תנועה שקטה והתגנבות סבלנית ליעד , משמעת אש , סדר ודיקן ביישום תוכנית הפשיטה
- עמידה בלוח זמנים – מרבית הכוחות עמדו בדיוקנות בשעת האפס
- תיאום תכנוני ולוגיסטי – תכניות מבצעיות , ארגון חומרי הנפץ , כלי הנשק וסידורי שהייה בשטח
- שימוש נכון בעורף – הפעלתו כמסייע באורח אקטיבי לפשיטה בעת ההכנות , ההתקרבות ליעד והנסיגה
- טיפול מוראל הלוחמים – מרביתם השתתפו בפעולה ראשונה לאחר חודשי אימון ארוכים
- הקפדה על מוסר לחימה ו"טוהר הנשק – התבטאה בפקודת המבצע הכללית , בגישה המהותית ששפיכות דמים אינה חלק מיעדי המבצע ושראוי להימנע ממנה ככל האפשר וגם יושמה במהלך הפשיטות השונות.

הרמה המערכתית – סד"כ כוחות ומשימות:

במבצע "מרכולת" השתתפו יחידות נבחרות מארבעה גדודים של הפלמ"ח , בתוכם מפקדים רבים:

1. הגדוד הראשון , בפיקודו של אורי יפה – היה אמור לפוצץ שלושה גשרים: שני גשרים על נחל קורן, ליד הכפר הערבי א-זיב – גשר הרכבת וגשר הכביש על הערוץ של ואדי קורין , בגליל המערבי , סמוך לחוף הים – וגשר שייח' חוסיין על הירדן בעמק בית שאן.
2. הגדוד השני , בפיקודו של זאב גלזר – היה אמור לפוצץ שלושה גשרים : גשר אלנבי ליד יריחו, על הירדן , ושני גשרים מדרום לעזה – גשר הרכבת הגדול על ואדי עזה , והגשר האירי שעל הכביש לעיר עזה.
3. הגדוד השלישי , בפיקודו של שלום חבלין – נועד לפוצץ ארבעה גשרים) אחד הגשרים ליד מטולה היה למעשה מעביר מים גדול) : גשר בנות יעקב על הירדן , בסמוך וממזרח למשמר הירדן; גשר שנמצא 300 מטרים מצפון-מזרח למטולה; גשר/מעביר מים גדול שנמצא 800 מטרים ממערב למטולה , בכביש המחבר את מטולה עם עדיסה מדרום ועם מרג' עיון מצפון. הגשר הרביעי היה גשר הרכבת על הירמוך , ממערב לאל-חמה .
4. הגדוד הרביעי ("גדוד המטה ") , בפיקודו של נחום שריג – היה אמור לפוצץ גשר ומנהרת רכבת: גשר דמיה שעל הירדן , עליו עובר הכביש הראשי המוביל משכם אל עמאן , בעבר הירדן המזרחי , ומנהרת רכבת אל-ביאדה , מצפון לראש הנקרה – משימה שהוטלה על חוליית החבלה הימית של הפלמ"ח בפיקודו של יוחאי בן-נון.

הנקודה המרכזית בפעולה זו הייתה היכולת לתמרן ולהטעות את האויב הבריטי, לכן גם הוחלט על חלוקת לקבוצות מצומצמות ונקיטת הפעולות במקביל ולא בשלבים. כלל כוחות הפלמ"ח מנו בעת המבצע כ-2000 איש (כ-1200 סדירים ועוד כ-800 מילואים, אשר אימצו את הכינוי "הרזרבה" של הפלמ"ח). המספר הכולל של הלוחמים שהשתתפו במבצע "מרכולת" היה בין 500 ל-600 איש, מתוכם 226 לוחמים שהשתתפו באורח ישיר בפיצוץ הגשרים, והשאר ביצעו במקביל 22 פעולות חסימה והטעייה נגד הכוחות הבריטיים שהיו באזורי הפעולה.

שלוש וחצי שעות לפני שעת ה"ש" ידעו הבריטים על פעולת ענק העומדת להתבצע, אך לא ידעו כנגד אילו מטרות תכוון- הבריטים היו בטוחים כי כוחות הפלמ"ח ינסו לפגוע ב"מרכז הכובד" קרי תחנות משטרה ובסיסים, אך בחשיבה התחבולנית של כוחות הפלמ"ח, הלכו דווקא על נקודת התורפה האסטרטגית המרכזית של הבריטים – פיצוץ הגשרים. בשעה 20:10 של יום ה-16 ביוני 1946 הודיעה מפקדת הבולשת (C.I.P) ביפו למפקדת הכוחות הבריטים בארץ ישראל: "התקפה רחבת ממדים צפויה הלילה על מתקני משטרה, צבא וחיל אוויר". לבריטים לא היה כלל מושג כי המטרה הם הגשרים, זאת הודות להטעייה חוזרת ונשנית שביצעו כוחות הפלמ"ח טרם הפעולה (גביש, 1984, ע' 25). לפחות בפעולה אחת יצאו הכוחות לבושים במדי הצבא הבריטי, זאת כדי להיטמע ולא להתבלט במוקדי הפעולה⁸.

פעולות הטעייה של לוחמי הפלמ"ח

במקביל לפיצוץ הגשרים, בוצעו שתי פעולות הסחה והטעייה: כוח פלמ"ח ביים תקיפה לעבר משטרת הר כנען ומחנה חיל הספר הסמוך. בתגובה לכך, הצבא הבריטי הפנה תגבורת גדולה לאזור. פעולת הסחה שנייה הייתה בביר סנייד שליד עזה.

פיצוץ גשרי אכזיב: גשר הרכבת וגשר הכביש - מבצע כושל

במבצע פיצוץ גשר אכזיב אראה את ההתנגשות בין שתי עקרונות מרכזיים: מצד אחד דבקות במשימה שלכל אורך הדרך נשמרה לבין אי שינוי מתווה התוכנית על פי עקרון הגמישות. חוסר האיזון בין שני ממדים אלה הביאו לתוצאה הרסנית של 14 לוחמי פלמ"ח שנהרגו.

⁸ ארכיון הפלמ"ח / חטיבת פלמ"ח / חטיבה 5 / מיכל 5 / תיק 5

על יחידה מן הגדוד הראשון (43 איש) בפיקודו של נחמיה שיין הוטל להרוס שני גשרים בינוניים שעברו בכפר הערבי א-זיו- גשר מסילת הברזל וגשר-הכביש הנטויים על נחל אכזיב בדרך אל הלבנון. הגשר המזרחי, הוא גשר מסילת הברזל והגשר המערבי הוא גשר הכביש, עליהם עברו דרכי התחבורה הראשיות בין ארץ ישראל ללבנון. חשוב להדגיש כי הפקודה המבצעית שבאה ממטה הפלמ"ח הייתה חד משמעית: "לא להפיל קורבנות מן האוכלוסייה" (כך גם בשאר המבצעים). אותם גשרים היו בקרבת מחנות צבא בריטיים ונשמרו על ידי נוטרים ערבים⁹. היחידה יצאה אל הגשרים מקיבוץ מצובה, מתחזה ליחידה בריטית, לבושת מדים, כשהיא נושאת על גבה 300 ק"ג חומר נפץ בתריסר תרמילים, יוני דואר ונשק אנגלי (גביש, 1984, ע' 31; נדל, 2007, ע' 217). המרחק בין שני הגשרים היו 50 מטרים, שני הגשרים היו בתוככי אזור ערבי צפוף למדי, בו היו פרדסים ומטעים רבים. שעת ה-"ש" האחידה לפיצוץ כל הגשרים נקבעה ל-23:30. מאחר שהכוח הגיע לסביבות היעד כמחצית השעה לפני שעת ה-"ש", הוא עצר במרחק של 200-300 מטרים מצפון-מזרח לגשר הרכבת. תוך כדי המתנה השקטה עברו ליד הכוח שלושה ערבים ואחד מהם הבחין בכוח ושאל "מן הדא?" (מי זה?), במקום לתפוס אותו הוא סולק מן המקום בקללה באנגלית, ומהלוחמים נשלל גורם ההפתעה ופה כבר היה טמון הכישלון. יחיעם וייץ, שליווה את הכוח המבצע כמשקיף שהכיר את המקום הוא זה שהשיב באנגלית, זאת כדי לתת להם הרגשה שהם נתקלו ביחידה בריטית המתאמנת בלילה באזור (גביש, 1984, ע' 31; זרובבל, 1954, ע' 650). לאחר הפעולה נודע לאנשי שירות הידיעות שהערבי מיהר להזהיר את קרובו שהיה אחד מנוטרי הגשרים ואלה מיהרו להזעיק עזרה. מעניין לציין כי נקיטת דרך פעולה כזו מזכירה אירוע בעבר והוא סיפורם של ה-"ל"ה. כאשר ה-"ל"ה היו בדרכם לגוש-עציון ונתקלו בדרכם ברועה ערבי שחררוהו והוא מייד הזעיק את תושבי הכפרים מסביב. גם כאן תרמה נוקשות מחשבתית ודבקות בעקרון טוהר הנשק לסכון המבצע ולמותם של לוחמים. בפעולת גשר אכזיב, עוד לפני שהיחידה הגיעה אל נקודת הזינוק, ממנה היו צריכות להתפצל החוליות לתפקידן, נפתחה עליה אש (כאמור גורם ההפתעה לא היה). בשעה 23:00 התקרב הכוח אל פינת הפרדס הסמוכה אל קצה הפינה הצפונית של גשר הרכבת, נחמיה שיין, מפקד הפעולה, ציווה על החוליות לתפוס את מקומן כמתוכנן ועל חוליית האבטחה לרתק את היורים. נחמיה שיין תכנן את מתווה הפעולה במסגרת של פיצול כוחות, הוא הרכיב שני כוחות משנה קטנים לביצוע המשימה וקבע להם שעת "ש" משותפת לפיצוץ שני הגשרים :

- כוח א' – נועד לפוצץ את גשר הכביש. הכוח הורכב מחמישה סבלים, שני חבלנים וחוליית אבטחה שתפקידה לרתק את האויב. לאחר פיצוץ גשר הכביש היה על הכוח לסגת למפגש עם כוח ב', שהיה מתחת לגשר הרכבת.

⁹ ארכיון יד טבנקין / חטיבה 25/מיכל 8 / תיק 3

- כוח ב' – נועץ לפוצץ את גשר הרכבת . בהרכבו הוא היה דומה לכוח א'. למעשה על כוח ב' היה לקלוט את הכוח מגשר הכביש , להכין את גשר הרכבת לפיצוץ , לוודא שכל הלוחמים נמצאים , ואז לפוצץ את גשר הרכבת.

על פי התוכנית , שני כוחות המשנה היו אמורים להגיע לאחר מכן לנקודת המפגש , כ-20 מטרים ממזרח לגשר הרכבת , לנתק מגע ולסגת יחדיו.

שלב ביצוע הפעולה:

הכוחות יצאו באפיק הוואדי לביצוע המשימות , כאשר כוח משנה א' הוביל וכוח משנה ב' נע אחריו. כאשר הכוח הראשון עבר מתחת לגשר הרכבת , נפתחה לפתע אש יעילה ממקלע ורובים מן העמדה אשר בפינת המחנה הצבאי. מפקד הכוח הכללי , נחמיה שיין , פקד על הכוחות לפעול לאלתר , והמקלע שהוצב לחיפוי פתח באש על עמדת המחנה הצבאי. בשלב זה נוצרה מהומה במקום. מרבית הכוח(כולל נחמיה שיין), ובעיקר הסבלים שנשאו את חומרי הנפץ , תפסו מחסה מאחורי עמודי הקיר התומכים , שהיו עשויים בטון מזוין , ללא ידיעה כי נחשפו לאש שנורתה מבית-הבאר. מבחינה טקטית היה כשל בתכנון המבצעי משום שלא נלקח בחשבון הגג שעמד סמוך לקצהו הדרומי של גשר הרכבת מכל הכוח שנלכד מתחת לגשר הרכבת הצליחו שלושה לוחמים להגיע לגשר הכביש : קצין החבלה, סבל עם חומר הנפץ ומאבטח.

בשעה 23:05 בעוד נחמיה מנסה לפזר את הלוחמים נורה כדור ונורתה רקטה שפגעה ב-200 ק"ג חומר הנפץ וגשר הרכבת נהרס על הלוחמים החוסים מתחתיו. הנותרים ההמומים לא הבינו את מה שהתרחש מולם(נדל , 2007 , עמ' 217-218 ; גביש , 1984 , ע' 31). במצב שנוצר לאחר הפיצוץ, במהומה הכללית שתפסה את הכוחות , תפס יונתן דותן את הפיקוד וצעק לעבר כל הנותרים בחיים לנוע לעבר נקודת המפגש. מכל עבר התכנסו הכוחות אל נקודת הכינוס כפי שנקבע בתחילה על פי התוכנית המבצעית של נחמיה שיין. יונתן דותן פקד את כל המבצעים וגילה שחסרים כ-15 לוחמים(לאחר זמן מה בא הלוחם חיים מיינצר לקיבוץ חניתה ובכך ירד ל-14 חסרים), וכי בין המתכנסים היו גם מספר פצועים . לאחר הטיפול הראשוני בפצועים הוחלט לסגת במהירות האפשרית ולהגיע לקיבוץ מצובה מבעוד לילה. 11 לוחמי פלמ"ח , בפיקודו של יונתן דותן עזבו בשעות האחרונות של אותו לילה את קיבוץ מצובה והלכו רגלית לעבר קיבוץ חניתה. שם הכוח הסתתר במשך מספר ימים במערה הסמוכה לקיבוץ זה ובמזל לא התגלו על ידי הכוחות הבריטים. למחרת האסון , בשעות הבוקר של ה-17 ביוני , אישרו הבריטים לחברה קדישא מחיפה לערוך חיפוש לצורך איתור שרידי הגופות שנותרו בשטח, זאת במסגרת שיקולי ביטחון ולחץ האוכלוסייה היהודית . במסמך פנימי מהארכיון הבריטי – C.T.D מתאריך 5.10.1946 , תיק 450/49 , מצוין

המכתב שנשלח לחברה קדישא בחיפה על ידי השלטונות הבריטים בנושא התקיפה בגשר אכזיב. ממנה ניתן ללמוד כי חקירת הנושא הייתה בעלת חשיבות ביטחונית, במיוחד בעקבות לחצי משפחות הנעדרים ושיקולי פנים¹⁰. בחיפוש חברה קדישא הגופה היחידה שנמצאה שלמה הייתה של יחיעם וייץ, אשר נקבר למחרת בירושלים. שרידיהם של 13 החללים האחרים נקברו יחד בקבר אחים בחיפה.

מניתוח האירוע מנקודת ראות צבאית ומקצועית עולות שאלות רבות בנוגע לחשיבה הצבאית של הכוח במבצע הפיצוץ של גשר זה

1. מדוע המשיכו הכוחות לפעול בשטח לפי התוכנית הראשונית שנקבע בתכנון, לאחר שהתגלו על ידי שלושת הערבים באזור היעד לפני הפעולה? האם לא היה נכון יותר להשתלט על הערבים, לכבול אותם, לסתום פיותיהם בסמרטוט, או אולי להרגם באמצעות סכין, או להציב עליהם שמירה עד גמר הפעולה? התשובה לבעיה זו נעוצה בעקרון הגמישות (יוזמה מבצעית) – הפקודה הייתה לא לפגוע באוכלוסיה בכל צורה שהיא, הכוח בשטח לא הפעיל שיקול דעת וביצע אותה בצורה עיוורת – דבר כאמור שעלה בחייהם. באשר לעיקרון "דבקות במטרה" אין ספק כי הייתה ולולא אותה תקלה המבצע היה מצליח בצורה מלאה, אך פה קבור הכלב – אי שימת דגש על השינוי שנוצר בשטח-הופעת שלושת הערבים שבעצם סיכנה את הכוחות, הכריעה את הכף ולכן התוצאה הייתה הרת אסון.
2. בעיית משמעת צבאית: על פי דו"ח פנימי של מטה הפלמ"ח שנרשם על ידי "חנניה" (לא ידועה זהות הכותב) ברגע שיחיעם וייץ השיב לנוטרים באנגלית, נפתחה על הכוחות אש רובים, מקלע ורקטות. ניתנה פקודה – "חוליות למקומות". חוליה מס' 1 ו-2 התקדמו והשאר פתחו באש בלא פקודה. לפקודה השנייה – "חוליות למקומות" שנשמעה בבירור (הראשונה כנראה שלא נשמעה כמו שצריך) התקדמו שאר החוליות למקומותיהם אבל לא בשלמותם¹¹.

על פי ראיון שנתן יונתן דותן לכתב אוריין דותן בעיתון "על השרון" מתאריך 21.6.1996¹² הוא מתאר תרחיש שונה מזו של "חנניה", לאחר שנפתחה האש באה הפקודה: "איש למקומו" מצד מפקד הפעולה, נחמיה שיין, והחוליות עוד הספיקו להתפזר למקומן (וכאן השוני), זאת בטרם התגלו על ידי השומרים הערביים ששמרו על המקום. אש חזקה נורתה מעמדה מבוצרת בזמן ההסתערות. וייץ היה הראשון שנפל. במקביל עסקו חלק מאנשי

¹⁰ Op.cit

¹¹ ארכיון הפלמ"ח- "דוח מטה הפלמ"ח / חטיבת פלמ"ח/חטיבה 5 / מיכל 5 / תיק 5
¹² כתבה מעיתון "על השרון", מתוך ארכיון הפלמ"ח / חטיבת פלמ"ח / חטיבה 5 / מיכל 5 / תיק 5

החוליות , כמתוכנן, בפינוי הערבים המתגוררים בסמוך לגשרים שהיו עלולים להיפגע. 3 דקות עברו ושיין המפקד ירד מדופן הסוללה אל הגשר, לבדוק שהכול מתנהל כשורה. אז פגעה לפתע אחת הרקטות שנורו על ידי השומרים הערביים במטען ראשי של חומר הנפץ (כנראה מהגג) , בשעה שהחבלנים עסקו בהנחתו תחת גשר הרכבת. רוב חומר הנפץ היה עוד על גבם של הסבלים".

בראיון שנתן יונתן דותן בעדות נוספת של יונתן דותן , במסגרת ראיון לבית יגאל-אלון משנת 1999 למראיינת "יהודית ירדני הוא מדגיש את הבעיה הפיקודית שהייתה בשטח¹³

" שמענו צעקות ואנשים והתחילו להגיע אלי אנשים. כל איש שהגיע, שאלתי: "לאיזה חולייה אתה שיך?" הצבתי אותם לפי חוליות על הדרך, עד שהגיעה חוליית המקלע, עם זהרה פצועה בעיניים. עם מספר אחד, חיים מינצר, זה שהחזיק את המקלע איננו. אבל מספר שנים שלו בא עם המקלע. יוסוף פצוע בעיניים. עוד אחד מהרזרבה פצוע בבטן, בעיקר מהדף של החצצים של הסוללה, הדף האוויר. שאלתי: "מי נתן פקודת נסיגה?" אני מסתכל, מגיע צחיק(לוחם נוסף). "אתה נתת?" "לא, אני לא נתתי". אמרו: "כן, שמענו לסגת". בקיצור, הייתה אי בהירות רבה.

בהמשך בא הנקודה המרכזית ביותר בראיון : " לאף אחד מאיתנו לא היה ניסיון. הפעולה, כמו שסיפרתי לך(למראיינת).המפקד בפועל עם כל האנשים שעשו אותה. וכמובן, כשישבנו במערה ודיברנו על זה, דיברנו על כך, קודם כל שלא ביצענו. פוצצנו גשר אחד ולא שנים. אחר כך, לא היה ברור מי נתן פקודת נסיגה, אם נתנו. כולם שמעו את אותן ההוראות בבוקר, שאת גשר הכביש מפוצצים קודם ואת גשר הרכבת מפוצצים אחר כך. אז אם פוצצו קודם את גשר הרכבת, אני חושב שמשו השתבש. והפעולה הזאת נגמרה ככה"

לסיכום ניתן לומר להסיק מספר דברים מרכזיים ממבצע זה :

- 1) דבקות "יתר" במטרה – מול הכוח עמד ללא שום ספק עקרון הדבקות במטרה , אך כאן בא הכשל של אי יכולת ליזום צורת פעולה שונה כאשר נתקל הכוח בערבי כלומר עיקרון הגמישות.
- 2) בעיה פיקודית – לא היה ברור מי נתן פקודת נסיגה
- 3) התכנון היה מדוקדק , אך יש להדגיש את הכשל באיתור נקודת הגג(כשל טקטי) – משם הכוח היה חשוף לחלוטין ומשם נורה הכדור הגורלי שהביא למותם של הלוחמים.

¹³ ארכיון בית יגאל אלון / חטיבת לוחמים / מס' 97

מבצע פיצוץ גשר אלנבי – לוחמה "תחבולנית" במיטבה

גשר אלנבי הינו אחד הגשרים הגדולים והחשובים על הירדן. מי שמחפש כותרות מיוחדות יוכל לומר שלפיצוץ גשר אלנבי הייתה משמעות מדינית, מפני שניתק את דרך המלך בין שתי בירות: ירושלים ורבת-עמון (גביש, 1984, ע' 26). האזור הינו מישורי מדברי ושומם מאוכלוסייה. ישוב הקבע הגדול היחיד בסביבה זו הוא יריחו, המצויה כ-10 ק"מ מערבית לגשר אלנבי. מטה הפלמ"ח טרם המבצע הכין תוכנית מפורטת לשלבים ודן בבעיות צפויות שעלולות לצוץ.

הפשיטה על גשר אלנבי - נתונים ותוכנית מבצעית¹⁴

1. **היעד**: הגשר שנבנה על ידי הבריטים היה משטח אבן ואספלט שהונח על גבי שני עמודי בטון עבים ורחבים שתמכו בגשר בשתי הגדות. הפלת אחד מעמודי הגשר עלולה הייתה להביא לקריסתו של הגשר כולו.
2. **אויב**: בשל היותו של המקום מרוחק מאזור יהודי צפוף וממרכז הארץ, לא ראו הבריטים צורך לאבטיחו על ידי ריכוז כוחות גדולים בסביבותיו ובכך נקודת תורפתו. אמנם משני צידי הגשר נמצאו מצדיות "פילבוקס", אך בהן נמצא משמר קטן שמנה כ-2 כוחות שוטרים וחיילי הלגיון הערבי. כוח צבאי בריטי שגודלו לא היה ידוע נמצא במשטרת יריחו. כוחות צבא ומשטרה גדולים יותר נמצאו כמובן בירושלים המרוחקת כ-40 דקות מהגשר.
3. **בעיות התכנון**: במתווה התוכנית עמדו בפני הכוח הפושט מספר בעיות שחייבו פתרון שלא בהתאם לדפוסים שגרתיים:
 - (א) **גודלו של הגשר** – חייב הנחת חומר נפץ בכמות רצינית: כ-300 ק"ג חומר נפץ- כמות שקולה לזו שנזדקקו לה בליל "מסילות הברזל" למספר רב של יעדים. לכך הייתה השלכה ישירה על גודל הכוח שהוקצה למשימה. צריך היה מספר ניכר של "סבלים" שתפקידם לשאת את שקי חומר הנפץ, להגיע עמו לגשר ושם ממש לפרוק את מטענם.
 - (ב) **גודל הכוח ודרכי הגעתו אל היעד** – כוח המונה סבלים, חבלנים, מאבטחים וסיירים היה באופן טבעי בסדר גודל שמעל לכתה מתוגברת – צוות כוחות שנהגו להפעילו בפעולות קודמות. גודל סדר של הכוחות היה 35 איש, כוח בהיקף כזה לא ניתן היה לשגר לעבר היעד בהסתננות יחידים. בנוסף קיימת הבעיה של זיהוי הכוח הנע במרכז לעבר הגשר בשטח בלתי מיושב. בעיית ההגעה אל היעד בהסתער הייתה אם כן בעיה רצינית שניצבה בפני מתכנסי המבצע ובנוסף אליה בעיית בסיס המוצא של הכוח המבצע. מפקד הכוח: **חיים בר-לב**

¹⁴ ארכיון יד טבנקין/חטיבה 25 / מיכל 8 / תיק 3- מערך הסברה של קצין חינוך ראשי 1980

ג) בעיית בסיס המוצא של הכוח ופתרונו: באזור לא נמצאו ישובים יהודיים פרט לבית הערבה- המרוחקת בקו אויר מאזור הגשר כ-10 ק"מ. ברור היה כי בהעדר ריכוזים יהודיים אחרים באזור, ישמש הקבוץ כבסיס-יעד. אולם היה צורך לתכנן גם נסיגה שלא לעבר הקיבוץ מאחר וסביר היה כי הבריטים יערכו בו חיפושים מדוקדקים (גביש, 1984, ע' 26). הפתרון של המתכננים היה לנוע מבית-הערבה בצורה תחבולנית מתוחכמת מאד- לנוע מבית הערבה בצורה מוסווית במשאית מכוסה ברזנט של חברת האשלג עד סמוך לאזור הגשר ומשם לנוע בהיחבא בין גבעת החוור וצמחית הע'ור עד לגשר עצמו. חשוב לומר כי משאיות של חברת האשלג היהודיות נהגו לנוע באזור זה ולא היו מעוררות תשומת לב מיוחדת אצל צופה כלשהו. דרך הנסיגה תוכננה כך שהכוח לא יחזור לקיבוץ בית-הערבה, אלא יתחבא באזור ים-המלח בטבע ומשם ינוע בשבילי מדבר יהודה לקבוץ רמת-רחל.

תוכניות המבצע¹⁵

בסיס היציאה של הכוח שפעל בגשר זה היה קיבוץ בית הערבה ששכן ממערב לירדן. בסיס הנסיגה שלו היה במרחק גדול יותר במערב – קיבוץ רמת רחל שליד ירושלים (נדל, 2007, ע' 220).

תוכנית המבצע תוכננה להתבצע בשלושה שלבים עיקריים: הגישה ליעד, ביצוע החבלה ביעד והנסיגה.

1. התנועה ליעד: נקבעה כאמור במשאית של חברת האשלג (לצורך הסוואה) ללא תאורה, עד למרחק 3 ק"מ מהגשר. במקום זה יושארו הנהג והנערה אשר עימו במשאית כשהם כפופים, ובמקרה שיתגלו יטענו שנחטפו בידי אנשים חמושים בלתי-מזוהים והובאו למקום בכוח זאת כדי להטעות את הכוח הבריטי שיגיע לאזור ולא יחשוד בדבר. מנקודה זו ינוע הכוח בחשאי בלילה באזור גבעות החוור הסמוך לירדן ובצמחיה של הע'ור עד סמוך לגשר
2. ביצוע החבלה: הכוח אמור היה להגיע לגשר מדרומו, להציב חוליית רתק במרחק של כ-15-20 מטרים מדרום-מערב לגשר. תוכננה פעולה שקטה וחרשית כאשר חוליית סיירים בפקודו של עוזי נרקיס תחמוק ותרד לשטח ההצפה של הנהר, תפלוס דרך בחשכה בצמחיה העבותה של הגדה עד לעמודים המערביים של הגשר. היא נועדה לתפוס עמדות משמאל לעמודי הגשר ולהיערך נוכח הגדה המזרחית לחיפוי באש. כאן שוב אנחנו רואים טקטיקת תחבולנית במיטבה – כוח אחד שירתק כוחות אויב, וכוח אחר שיגיע בתנועת אגוף מצד אחר ויבצע את פעולת הפיצוץ. לאחר

¹⁵ שם

תפיסת עמדות החיפוי על ידי חוליות האבטחה , נועדו הסבלים להניח את חומר הנפץ סביב העמוד , על החבלנים היה להכינו לפיצוץ. במקרה והכוח יתגלה לפני הגיעו לגשר , נקבע כי תתבצע הפעולה תוך כדי אש בחיפוי חוליות האבטחה. לאחר הנחת חומר הנפץ נקבע כי הכוח ייסוג לאחור ושישמע הפיצוץ תחל בנסיגה. פרט חשוב זה לא נלקח בחשבון דיו בפעולת גשר אכזיב

3. הנסיגה : לאחר הפיצוץ תחל נסיגה מזורזת לעבר המשאית וברכב לים-המלח. הכוח לא ייכנס לבית-הערבה , אף לא למתקני חברת האשלג. הוא יגיע במשאית לנקודה בחוף ים-המלח שנקבעה מראש. כאן יעלו האנשים על סירה של חברת האשלג שתיקחם לאזור שומם לחוף ים-המלח – אזור עין א-תרבה שמדרום לעין-פסחה. הנסיעה בסירה נועדה לטשטש עקבות תנועת הפושטים. הסירה תנחיתם בחוף שומם של מדבר יהודה , בו אין אפשרות למעבר אפילו של כוח רגלי. נחיתה זו נועדה לאפשר לפושטים העלמות וניתוק מגע מלא מהרודפים. כאן נמצאו מעיינות וצמחיה שיאפשרו מסתור ביום. לאחר מכן בלילה אמורים היו הפושטים לעלות לעבר הר-הורדוס- הרודיון בשבילי מדבר יהודה השוממים ושרגל יהודי לא הרבתה לנוע בהם. בסופו של דבר על הכוח היה להגיע בלילה השלישי לקבוץ רמת-רחל הסמוך לירושלים ומשם להתפזר ברחבי הארץ כדי למנוע סכנת היתפסות "קולקטיבית".

שלב ביצוע הפעולה:

עם חשיכה עלו האנשים על משאית האשלג הגדולה שהסיעה אותם , ללא תאורה , צפונה על דרך עפר , עד שלושה קילומטר מדרום-מערב לגשר. 300 ק"ג של חומרי הנפץ חולקו ב-10 תרמילים שנישאו על ידי הסבלים של הכוח המחבל(נדל,2007, ע' 220). כאשר הכוח ירד מהמשאית החלו הכוחות להתקדם ברגל דרך סבך גאון הירדן, כאשר עוזי נרקיס מובילה. הכביש בין הגשר ליריחו נחסם וקן הטלפון נותק על ידי חוליית "מסתערבים"(גביש,1984, ע' 26). הנהג החל לסובב את המשאית 180 מעלות, כדי להיות מוכן לנסיגה. על פי התוכנית נכפתו הנהג וצעירה פלמ"חאית בתא הנהג. הכוונה כמור הייתה שאם כוח סיור בריטי יגיע באקראי אל המשאית הממתינה , יוכלו השניים לומר שהם נתפסו על ידי שוודים ערביים מבריחי גבול ונכבלו. כשהגיע הכוח למרחק של כ 15 עשר מטרים מהגשר , נשמעה צעקה "מי זה" באנגלית ובערבית(חוליות הרתק והחיפוי הוצבו כהלכה , אך שני מורידי הזקיפים שנעו בהתגנבות אל העבר המערבי של הגשר , התגלו על ידי אחד הזקיפים הירדניים(נדל,2007, ע' 220))."למעשה רוח לנו מאד" , מספר עוזי נרקיס , "ההליכה בסוף יצרה רעש שנראה לנו כבלתי נסבל. כל רגע ציפינו להתגלות וחיכינו לזמן שבו נוכל כבר לפעול" . ואכן מרגע שהתגלו והחלו יריות מהמשטרה , החלה גם הפעולה¹⁶.

¹⁶ שם

חיים בר לב מספר כי "פתחנו באש", "והפעולה התבצעה בריצה". זרקור המשטרה החל לסרוק ומכונת ירייה ריססה את השטח בכדורים נותבים. בסטנים שבידינו פגענו בזרקור וכיבינו אותו. אבל מכונת הירייה המשיכה לפעול, המולה גדולה התרחשה. הסבלים הגיעו בינתיים לגשר והניחו את חומר הנפץ. החבלנים חיברו פתיל רועם, הפעילו את פתיל ההשהיה (בן שתי דקות) וצעקו "פוצץ". החלה התקפלות מסודרת לעבר התלולית וכולם הגיעו לשם בהתאם לתרגולת המוקדמת. בסופו של דבר הכוח שמע את הפיצוץ, בתחילה חשב כי נכשל משום הרעש הנמוך ששמעו, אך במבט שני ראו כי הגשר שוכב¹⁷. במסגרת זה חשוב להזכיר את הראיון שנתן אריה טפר (התואמת למה שאמר חיים בר-לב) מראשוני פלוגה ח' לעיתון מעריב 6.5.81 משום שעד כה איש לא ציין את חלקו בפיצוץ גשר אלנבי, במסגרת הראיון הוא מדגיש כי לא היה רחוק הדבר שהפעולה הייתה נכשלת – "החלו חילופי יריות, שוטרים שיצאו מבניין המשטרה תורמים את חלקה. מהכוח המסתער נמנע להגיע לגשר ולהשתלט עליו. מפקד מחלקת החבלנים לא העז להתקדם. שני מפקדי הכתות במחלקת החבלנים היו דבמבם (גרשון דובנבאום) ואריה טפר. השניים, שראו שהפעולה עומדת להיכשל, רצו ביוזמתם, תחת האש, אל העמוד המערבי של הגשר, ומשכו אחריהם את הסבלים שנאו את חומר הנפץ". אלה התקינו את הגשר לפיצוץ. שש דקות נמשכו ההכנות, הם התרחקו – והגשר פוצץ¹⁸. על סמך עדות זו ניתן לערוך השוואה למבצע הכושל בגשר אכזיב. בפעולה זו באה לידי ביטוי "כושר יוזמה ותמרון" – מרגע שהזקיפים גילו את הכוח, החל הכוח להשיב אש ובמקביל באומץ לב יוצא דופן הצליחו לחתור למטרה, בעוד, שבגשר אכזיב – המטרה לא התממשה טרם הניסיון לפוצץ את הגשר – "התעלמות" מאותו ערב הביא לכישלונם ובכך גורם "היוזמה" לשנות דבר מהתוכנית "לא לפגוע באוכלוסייה" נפלה.

פעולת הנסיגה: עתה החל השלב הבא בפעולה – ההסתלקות וטשטוש העקבות. בריצה, תוך 20 דקות, גמא הכוח את הדרך למשאית. ממקום העלייה על המשאית ואילך לא דרכה רגל אחת על האדמה. העקבות הסתיימו במקום זה, דבר שלא אפשר לבריטים לנחול הצלחה כלשהי במצוד הגדול שארגנו למחרת הפיצוץ (זאת בניגוד לפעולת גשר-אכזיב הכושלת, אשר העקבות הובילו את הבריטים אל הכוח, אך במזל אנשי קיבוץ חניתה עזרו לכוח לברוח). המשאית נסעה לים המלח ומכאן, במקום מוסכם מראש, חיכתה הדוברת. מהמשאית קפצו האנשים היישר לדוברת והפליגו עימה. נהג המשאית והנשקים של הפלוגה נסעו בינתיים אל בריכות הדגים של קיבוץ בית-הערבה (על פי עדותו של עוזי נרקיס) ושם הטביעו כדים ובהם כלי-הנשק של המחלקה. במקום זה נותר הנשק עד שהלחץ הבריטי רפה מעט. בצורה זו נעלם הנזק בלי להותיר עקבות כלשהם. המשאית שבה למפעל האשלג. הדוברת נשאה את הפלמ"חניקים עד לעין-א-תרבה. במקום שומם זה הסתתר הכוח במשך

¹⁷ שם

¹⁸ ראיון עיתונאי עם אריה טפר – ארכיון יד טבנקין/חטיבה 25/מיכל 8/תיק 3

יום תמים כשהוא מעביר את הזמן במנוחה ובהתארגנות לקראת צעידת הלילה המפרכת. בסופו של דבר הגיעו הכוחות לקיבוץ רמת-רחל.

במסגרת 38 שנה לפעולה, שחזרו הלוחמים במבצע זה – עוזי נרקיס, רב-אלוף(מיל) חיים בר לב ועוד את אשר אירע במסגרת ראיון לעיתון המחנה ב1.2.1984. מעדותם נמסר על תכנון מדוקדק, אסוף מודיעין אפקטיבי למבצע(מל"מ), תחכום, העזה והפתעה בפעולה. עוזי נרקיס טען כי טרם ביצע הפעולה עצמה, היו לבטים – האם להישאר יום נוסף בוואדי או לצאת לפעולה בצורה מיידיית על פי התכנון, החשש היה התגלות על ידי החיילים הבריטים בארמון הנציב. למרות זאת הוא מעיד הוא הכריע בעד היציאה המיידיית לפעולה. בסיום הפעולה עם הגעתם לרמת-רחל אמר עוזי נרקיס – התפזרו מבצעי הפיצוץ תוך עשרים דקות בלבד ליעדיהם השונים ברחבי הארץ. הבריטים שפשטו מיד לאחר הפיצוץ על בית הערבה ועל רמת רחל, לא מצאו כל נשק, כיוון שהוטמן מבעוד מועד בבריכות הדגים, אולם, חלק מחברי הישובים, הובאו לבית המעצר ברפיח. איש מחברי חוליית הפיצוץ לא נתפס, כאמור, ואת הגשר ההרוס יכלו לראות רק בתמונת השער של ה-"ליף-מגזין" של אותו השבוע. הם יכלו להביט בה בסיפוק – ביוזעים, שעל אף ההיתקלות וקרבת-האש ביצעו את משימתם בהצלחה וללא נפגעים¹⁹.

מבצע פיצוץ גשר "בנות יעקב" – הצלחה "תחבולנית" נוספת

גשר בנות יעקב היה גשר גדול על הירדן, בכביש המוליך מראש פינה לדמשק. הגשר נשען על שתי גדות הנהר, על בסיס בטון מזוין ללא עמודי תמך (נדל, 2007, ע' 221; זרובבל, 1953, ע' 650). גשר זה יווה את האובייקט העיקרי בין הגשרים בצפון הארץ. על הגשר הוצבה שמירת קבע ובבית-המכס, בצידו המזרחי של הגשר, הייתה תחנת משטרה. כוחות בריטים נוספים בסביבה היו במשטרות ראש-פינה, מטולה והר-כנען. כוחות אלה יכלו להגיע תוך זמן קצר לאזור הגשר²⁰.

תכנון המבצע:

לקראת ביצוע הפעולה נערכו במקום סיורי יום(שהוסוו כטיולי זוגות נאהבים) וסיורי לילה(במתכונת צבאית) על ידי חוליות של מספר לוחמים. על הגשר שמרו לרוב שני זקיפים- אחד היה מפטרל על הגשר והשני עמד בתא בחלקו המזרחי של הירדן, שבו היה גם טלפון. הזקיפים היו בריטים או ערבים. מתכנני הפעולה הגיעו למסקנה, כי בשלב הראשון יש להשתלט על הזקיפים ולהורידם, ורק בשלב השני יש להניח את חומר הנפץ על הגשר. עוד

¹⁹ ראיון בעיתון המחנה עם מבצעי פיצוץ גשר אלנבי – ארכיון יד טבנקין/חטיבה 25/מיכלל/8/תיק 3.
²⁰ שם

הסיקו כי מבנה הגשר הוא כזה שיהיה חייב להניח את חומרי הנפץ על הגשר עצמו(פיצוץ מלמעלה) , כלומר, כאשר מניחי החומר יהיו חשופים לאש הזקיפים ותחנת המשטרה הקרובה(נדל,2007, ע' 221). בעקבות סכנה זו תוכננה פעולת הטעיה נגד משטרת הר-כנען. בחסות פעולת ההטעיה, שתרסק כוחות בריטים רבים, יפוצץ הגשר והלוחמים ייסוגו אל ביצות החולה עד יעבור זעם.

כוחות הפלמ"ח:

כוח מלוחמי הגדוד השלישי יבצעו את הפעולה. הכוח הורכב ממחלקת סיירים של פלוגה ט' מאיילת השחר ועוד כיתה מוגברת מהמחלקה בחולתה, כמו כן הוכנה חוליית בת שישה אנשים(חוליית פורצים-כוח מסתער). הכוח מנה כ-40 לוחמים, ופקד עליו עודד מסר, מפקד פלוגה ט'(נדל, 2007, ע' 221).

מבנה החוליות

1. חוליית המיקוש – שתפקידה היה למקש דרכי הגישה בהם עלולה להגיע תגבורת בריטית.
 2. חולית ההגנה – שהופקדה על איזור הפעולה להבטיחו מפני אפתעות(חוליית חסימה)
 3. חולית עזרה ראשונה – שקבעה תחנתה במרכז איזור עפולה.
 4. חוליית הפורצים – אשר הוטל עליה להתקרב בהסתר אל הגשר ולהתגבר על שומריה.
 5. חוליית החבלנים – מתפקידה היה "להדביק" את חומר הנפץ.
 6. כתת הטעיה ליד משטרת הר-כנען
 7. חוליית אבטחה עורפית בת 3 לוחמים.
- (יעקובוביץ', 1950, ע' 49).

פעולת ההטעיה:

סמוך ליציאת כוח המשימה לדרכו, יצא כוח ההטעיה לכיוון משטרת הר-כנען ומחנה חיל המספר העבר-ירדני שלידה. חוליה בת שלושה ארבעה אנשים הגיחה דקות מספר לפני "שעת האפס" אל המפקדה והחלה לביים התקפה, זאת יצרה רושם כאילו נערכת התקפה על שני היעדים הללו. החיילים במחנה קמו ממיטותיהם בבהלה והחלו להשיב בכל כלי הנשק שנמצאו ברשותם. רקטות עזרה נורו באוויר ותגבורת בריטית ממחנה ראש-פינה החלה זורמת לה. עתה השיגה פעולה ההסחה את מטרתה והכוחות יכלו לגשת לביצוע המשימה(יעקובוביץ', 1950, ע' 50).

שלב ביצוע הפעולה:

הכוח יצא מאיילת השחר בחשיכה , כשהוא רכוב על שתי עגלות-פלטפורמה , נסע על דרך עפר והגיע לכביש משמר הירדן-ראש פינה , כקילומטר ממערב למשמר הירדן. מכאן החל שלב שליחת החסימות והתנועה אל היעד. כיתת חסימה הלכה מערבה , לחסום את הכביש לכיוון העולה לראש פינה , ושאר הכוח נע ברגל לכיוון דרום-מזרח , עקף את משמר הירדן מדרום והמשיך אל הגשר(פעולת איגוף). בדרכו הוא השמיט חוליית חסימה על דרך העפר המובילה דרומה מפיתול הכביש וחוליית מקלע לחיפוי ממערב לגשר ומעליו(נדל , 2007 , ע' 221). צוות החסימה ירד לעבר כביש משמר-הירדן-ראש פינה והתמקם עליו. אנשיו פיזרו עצמים שונים על הכביש כדי להקשות על כלי הרכב של הבריטים. כמו כן הוצבו שלטים המזהירים ממוקשים. הרתק התמקם מצפון לגשר על גדול הירדן כשהוא שולט באש על בית-המכס העליון. גם חולית האבטחה התמקמה במקומה²¹. בשעה 23:15 יצאו לדרכם ששת הלוחמים שהיו לבושים במדי צבא בריטים , שתפקידם היה לטפל בזקיפים שפטרלו על הגשר. הם נעו על הכביש וכשהגיעו למורד הכביש החובר אל הגשר , נשמעה קריאה בערבית : "מן הדא?" התשובה הייתה באנגלית "חברים. נשמע שקשוק בריחים. כדור מקפץ אל בית-הבליעה. אנשי החוליה דמו מאד לאנגלים ועל כן עלה בידם להגיע עד הגשר תוך החלפת מלים עם שומרי. בזינוק זריז הורדו השומרים ב"הורדת זקיף" , נשקם הושלך לירדן , ובל יקימו רעש , נדחפו לפיהם "גרבי-פלמחאי" , שהובאו למטרה זוהם נכבלו בידיים וברגליים והונחו בקרב הגשר למען יוכלו "לעקוב מקרוב" אחר ההתפוצצות. (נדל , 2007 , ע' 221 ; יעקובוביץ' , 1950 , ע' 50).

בהקשר זה חשוב לי לציין את השוני המהותי בין פעולה זו לפעולה הכושלת בגשרי אכזיב. בעוד בפעולת גשר אכזיב לא השכילו הכוחות לכבול את הערבי שנתקלו בו ועל כן , הוא הזעיק כוחות לשטח , בפעולה זו השכילו הכוחות לנטרל את הזקיפים כדי לא לעורר חשד , ובוודאי שלא יתריעו וכוחות אויב יגיעו. אין ספק כי גם היה מדובר באזרח ערבי פשוט , הכוחות לא היו לוקחים סיכון. כאן מתגלה גם אופי הפיקוד הנעלה של עודד מסר על זה של נחמיה שיין .

משלב זה(אחרי כפיתת הזקיפים) החלו בהכנת הגשר לפיצוץ. שלושה תרמילי חומר נפץ הוכנסו אל כל אחת משתי פינות המשען המערביות של תבנית הגשר , כאשר כל שאר התרמילים הונחו על רחבת הכביש בין שתי הפינות. הפתילים חוברו וכל הכוח(למעט שני החבלנים) נסוג אל נקודת המפגש שנקבעה מראש – ליד הקרנטינה. תוך כדי ההמתנה מעיד בספרו סרן "מוטק'ה יעקובוביץ' " – "מפלמ"ח ועד צה"ל-זיכרונותיו של מוטק'ה" על המתח והחשש טרם הפיצוץ. הוא מספר כי הוטל עליו לפתוח באש מקלע על המשטרה ,

²¹ עודד מסר מספר – ארכיון יד טבנקין/חטיבה 25/מכיל 8/תיק 3

במקרה שאנשיה ינסו להפריע בביצוע המשימה. רק ברגע שניתנה הפקודה לפיצוץ הגשר וכל הדף חזק נשמע החששות נמוגו (יעקובוביץ', 1950, ע' 51).

הנסיגה :

בהקשר לנסיגה מספר מוטק'ה בספרו: "לסגת! – פקד עודד , ואני החילוני בנסיגה מהירה אל עבר ים-החולה. קצב הנסיגה היה מזורז ביותר. חפצנו להתחמק מהר ככל האפשר בטרם יספיקו האנגלים להקיפנו ולחסום את המעברים. משוריינים בריטים הגיעו אמנם בחיפזון בכביש ראש-פינה-משמר-הירדן , אך נאלצו לחזור על עקבותיהם בראותם את שלטי האזהרה שנזרעו בשטח ואשר בישרו בשלוש השפות הרשמיות "זהירות! מוקשים!" רבים מן המוקשים לא היו אלא קופסאות ריקות ומעשי תרמית אחרים כיד כוח ההמצאה הטובה עלינו. מחשש פן יקיפו הבריטים את משקי הסביבה לא חזרנו אותו לילה לבסיסנו כי אם חצינו בסירות את ים-החולה אל עבר ביצותיו. שם עשינו מספר ימים עד שוך הסערה. לאחר מספר ימים באו לקרוא לנו וחזרנו לאיילת-השחר. הגשר פוצץ בסופו של דבר ללא נפגעים לכוחותינו"(יעקובוביץ', 1950, עמ' 51-52).

בראיון לעיתון "על המשמר", 17.6.1986, למראיין "יוסף גלילי", מספר מוטק'ה יעקובוביץ' את אשר התרחש במבצע פיצוץ "גשר יעקב". הוא מספר על חשיבות האזור למדינה ומנגד על האיום שעלה ממטה המשטרה הקרוב.²²

כאשר סיפר על גשר בנות-יעקב, נפשו הייתה חצויה. הגשר מעלה בזיכרוננו "גם אש וגם מים". המקום עליו מתוח הגשר נבחר כתחליף ללכידת מי הירדן סמוך למקורותיו בצפון. מפעל המים הארצי נועד תחילה לקבל את מימיו מהירדן בגשר בנות יעקב. מוטק'ה שבזמן ראיון זה היה איש "מקורות" מוסיף: "גשר בנות יעקב נמצא במקום, שאליו הגיעו לפני דורות רבים נחלי לבה שפרצו מהרי געש בגולן. במקום זה סתמה הלבה את אפיק הירדן והותירה אף פתח צר לחלק זעום של המים. על פיצוץ "ליל הגשרים" הוא זוכר כיצד הציב את המקלע מסוג "ברן" על גבי תלולית קטנה וכיוון את לועו אל החאן הישן, ששימש תחנת משטרה ואשר כיתת משמר סורית שהתה בו. הכיתה הזו ישנה היטב ולא הבחינה כלל במתרחש. בקביעות, תפקידו היה למנוע ממנה "להוציא את האף" מן התחנה עד לסיום הפעולה. לאחר מכן, נסוגו מיד לעבר ביצות החולה, שם הסתתרו במשך שלשה ימים מעיניהם הבולשות של הבריטים. "בשוך הסערה חזרנו לאיילת השחר".

מבצע פיצוץ גשר דמיה – מבצע בלב אזור ערבי

²² כתבת מעיתון "על המשמר", מתוך ארכיון הפלמ"ח / חטיבת פלמ"ח / חטיבה 5 / מיכל 5 / תיק 5

גשר דמיה היה בנוי על הירדן, בדרך שכם-עבר הירדן, 45 ק"מ דרומה לבית שאן, סמוך לכביש בית שאן-יריחו. הגשר נמצא במרחב ובתוככי ישובים ערביים משני עברי הירדן, ובסביבה מפוזרים היו מאהלים בדוים. שני היישובים העבריים הקרובים לגשר היו קיבוץ טירת צבי, שנמצא 35 ק"מ בקו אווירי מצפון, וקיבוץ בית הערבה, שנמצא 35 ק"מ בקו אווירי מהדרום. בנתוני הליכה רגלית המדובר היה במרחק של 70 ק"מ בפועל(הלוך וחזור). הליכה רגלית לא התאפשרה כאן. (נדל, 2007, ע' 222; גביש, 1984, ע' 25).

כוחות המבצע: 12 לוחמים מהגדוד הרביעי בפקודו של יוחנן זריז.

ההכנות: העדר יישובים יהודיים בקרבת מקום חייב זהירות מיוחדת בסיורים המוקדמים. תכנית סופית לפעולה נקבעה שבוע לפני מועד המבצע. החוליה יצאה במכונית לגשר, כשהמסע מוסווה כטיול תמים (לצורך כך צורפו שתי נערות לסיור), וכך התאפשרה בדיקה מדוקדקת של הגשר וסביבתו. עקב תנאיו המיוחדים של הגשר הוחלט לבצע את התנועה עד סמוך ליעד במכונית²³. בתצפיות ראו כי הגשר נתמך על ידי שני עמודים קצרים ליד כל גדה ועל ידי עמוד מרכזי שהוקם על אי באמצע הירדן. בקתת הזקיפים הוצבה רק בעברו המזרחי של הירדן. מדי פעם נהג אחד הזקיפים לצאת מהבקתה ולפטרל על הגשר עצמו(נדל, 2007, ע' 223).

שלב ביצוע הפעולה:

בליל ה-16-17 ביוני יצא הכוח מבסיסה בקיבוץ בית-השיטה לעבר קיבוץ טירת צבי בשיירה בת שתי מכוניות, כאשר הלוחמים היו מחופשים למטיילים ולפועלים. המכוניות נסעו באורות מלאים על דרך הסולינג לכיוון צומת הג'פטיק. בקרבת הצומת ירד הכוח המבצע מהרכב והנהגים סובבו את המכוניות לקראת שלב הנסיגה בגמר הביצוע. הכוח נע ברגל לכיוון דרום-מזרח וירד אל "גאון הירדן" בקרבת הגשר ומצפון לו. כשהגיע אל מתחת לגשר, הוא העלה למעלה חוליית רתק וחיפוי, לאבטחת הנחת המטענים וקשירתם לעמודים הנמוכים המערביים(נדל, 2007, ע' 223). כשעמדו להצית את מנגנון ההשהיה (במקרה זה הוכנה פצצת השהיה על מנת לאפשר לכוח לסגת לפני פיצוץ הגשר), הגיעו למקום שני בדואים והיה הכרח לתפושם ולקשרם(כזכור שוב, בפעולת גשרי אכזיב לא עשו פעולה מעין זו). בשעה 21:30 (הרבה לפני שעת האפס הכללית – 23:30) הושלמה הרכבת מנגנון ההשהיה(כך שיתפוצץ ב-23:30) והכוח נסוג לכיוון בית שאן²⁴. כשהגיעו קרוב לבית שאן נראו מרחוק אורות מכונית שבאה לקראת הנסוגים. מחשש לסיור צבא או משטרה, ירדו הנוסעים מהרכב והסתתרו בצידי הדרך. הנהג, אליעזר קפלן נשאר לבדו במכונית והמשיך לנסוע

²³ ארכיון יד טבנקין/חטיבה 25 / מיכל 8/תיק 3- מערך הסברה של קצין חינוך ראשי 1980

²⁴ שם

צפונה. הוא נעצר בדרכו על ידי משורין בריטי שאנשיו חשדו במכונית הבודדת הנוסעת באמצע הלילה על הכביש השומם. חשדנותם גברה משהתברר שנהג המכונית הוא יהודי. הם חשדו, כנראה, שמדובר בעסקי הברחת סמים. לפיכך נעשה חיפוש יסודי במכונית שלא העלה כמובן, כל תוצאות. למרות זאת הצטווה קפלן לנסוע בעקבות השוטרים לתחנת המשטרה בג'יפטיק. ואולם משהחלו לנוע לחץ הנהג על דושת הבנזין וברח. כשהתרחק מספיק ירד לצד הדרך וכיבה את האורות. למרבה המזל לא רדפו השוטרים הבריטים אחריו. עתה יכול היה קפלן לחזור ולאסוף את חבריו. עם בוקר הגיעה החוליה לבית-השיטה²⁵. משום מה לא פעל מנגנון ההשגחה שהונח עם חומר הנפץ וזה האחרון לא התפוצץ (הכוחות שמעו את הפיצוץ בגשר שייח' חוסיין והעריך כי שעון ההשגחה פעל גם בגשר דמיה). אולם, למחרת ליל הגשרים, משגילו הבריטים שכל הגשרים המחברים את ארץ-ישראל עם מדינות ערב פוצצו, מלבד גשר דמיה, ניסו לבדוק מה קרה וגילו את חומר הנפץ. קצין בריטי ניסה לטפל במנגנון ההשגחה והפעיל את המלכודת. הגשר התפוצץ והקצין מת במקום.

במבצע זה חשוב להדגיש את בעיית הנסיגה המיוחדת, בהשוואה לנסיגה מגשר אלנבי. במבצע הפיצוץ ב"גשר אלנבי" בפיקודם של חיים בר-לב ועוזי נרקיס, דגש הנסיגה היה מובהק. דגש היה על טשטוש עקבות (נסיגה על ידי משאית אשלג, כפי שהוזכר דבר זה היה נורמאלי באזור), מהירות הנסיגה (20 דקות) והפטרות מכלי-הנשק. בפיצוץ גשר דמיה, בפיקודו של יוחנן זריז היה כשל מהותי ברמה הטקטית בכל הקשור לנסיגה, בטחון הכוחות ואף השלמת המשימה. ניתן לראות זאת ב-3 נקודות מרכזיות:

1. מבחינה "תחבולנית" לא לקחו בחשבון סוג הרכב עמו יבוצע הפעולה – עובדה היא כי הבריטים זיהו בקלות את הרכב כרכב יהודי.
2. כאשר ברח אליעזר קפלן מהבריטים, היה זה מזל שלא רדפו אחריו, ייתכן מאד כי אם הבריטים היו רודפים (במסווה) אחר המכונית היו יכולים לתפוס את הכוחות הממתנים לאסוף. כך שהכוחות הנסוגים היו בין הפטיש לסדן. בנוסף זמן רב הכוחות היו מופקרים בשטח ללא יכולת לעשות דבר.
3. מבחינת השלמת המשימה – על סמך שמיעה ולא ראייה קבעו הכוחות כי המשימה הושלמה, מה שבסופו של דבר היה שגוי. במזל המזל פוצץ יום למחרת.

מבצע פיצוץ גשרי עזה:

²⁵ שם

כשבעה ק"מ מדרום לעיר עזה היו פרושים שני גשרים – גשר הכביש וגשר הרכבת. הגשרים היו על ערוץ נחל עזה, שברוב ימות השנה אין בו כלל זרימת מים. המרחק בין הגשרים היה כ-200 מטרים. גשר הכביש היה המזרחי מביניהם. גשר זה היה אירי(יציקת בטון מצופה באספלט על קרקעית הוואדי). גשר הרכבת(המערבי) עמד על עמודי בטון והיה בגובה בין קומה אחת לשתי קומות מעל קרקעית הוואדי, גשרים אלו היו מובילים לסיני ולמצרים. למתכננים היה ברור, כי פיצוץ הגשר האירי יגרום רק נזק זמני וכי ניתן לעקפו או לתקנו מהר למדי. לעומת זאת, פיצוץ גשר הרכבת יביא להפסקת התנועה עליו למשך זמן ארוך יחסית. הבריטים בנו ליד הגדה הצפונית-מזרחית של גשר הרכבת מצדית בטון (Pill Box) מבוצרת, ששלטה באש על תחתית הוואדי ועל הקורות העליונות של הגשר. כמו כן, הם הקיפו את עמודי הבטון בחלקם התחתון בתיל דוקרני(נדל, 2007, ע' 219). שני הגשרים היו סמוכים למחנות צבא בריטיים ונשמרו דרך קבע על ידי זקיפים. הגישה אל הגשרים לא הייתה קלה מפני שהאזור היה מישורי וחשוף מצמחיה ועל הכוח היה להגיע אליהם ללא מסתור(גביש, 1984, ע' 31)

כוחות המבצע:

הכוח המבצע היה בעוצמה של מחלקה מוגברת(40 לוחמים). הוא הורכב מלוחמי פלוגות ב' ו-ה' של הגדוד השני. מפקד הפעולה היה איתיאל(איתי) עמיחי, המדריך הגדודי של הגדוד השני. משימת הכוח הייתה פיצוץ שני הגשרים..

הכנות למבצע:

יממה לפני המבצע התכנס צוות הקרב בקיבוץ בארות יצחק. שם עסק בהכנות האחרונות, כולל תרגול על מודל והכנת מטעני חומרי הנפץ (נדל, 2007, ע' 219).

שלב ביצוע הפעולה:

בליל ה-16-17 ביוני, בחושך מלא, הוסע הכוח ברכב ללא אורות מבארות יצחק דרומה, עד קרבת תל ג'מה(היום תל רעים). הכוח התארגן והחל בתנועתו מערבה בערוץ נחל עזה. לאחר תנועה של כ-10 ק"מ בערוץ הנחל מערבה אל הגשרים, הגיע הכוח לגשר הכביש. הוא הציב שתי חסימות על הכביש – מדרום ומצפון-וכן כוחות מחפים נוספים, והשאיר את כוח החבלה בגשר האירי. שאר הכוח המשיך אל גשר הרכבת(המערבי). בגלל ליל ירח התגלתה קבוצת החבלנים והסבלים על ידי הבריטים שהיו במצדית, והם פתחו באש יעילה למדי על הכוח המבצע. בחסות כוחות הרתק והחיפוי שהוצבו על ידי מפקד הכוח מראש, השיבו לוחמי הפלמ"ח אש מדויקת ואפקטיבית, אשר שיתקה במידה רבה את הבריטים(נדל, 2007, ע' 219; גביש, 1984, ע' 31). בחסות אש החיפוי הונח חומר הנפץ בשני הגשרים; גשר הכביש פוצץ ראשון ואילו בגשר הרכבת לא ארע דבר. החבלן חזר אל בין עמודי הגשר ומצא נתק בפתילים. הוא תיקן את החיבורים, הפעיל מחדש את המטען, אך שניים מהתרמילים שהוצמדו לעמודי הבטון לא התפוצצו, ולפיכך גשר

הרכבת ניזוק רק בחלקו ולא קרס תחתיו כמצופה. בשעת הפיצוץ נערכה פעולת-הטעייה בקרבת מסילת-הברזל בדיר-סנאד (זרובבל, 1954, ע' 651).
 על פי אחת העדויות נאמר²⁶: "כאשר נגשו החבלנים לביצוע תפקידים נחסם הכביש, השוקק תנועת-צבא גדולה, מצפון לגשר ומדרומו, על ידי מוקשים ויחידות מזוינות. החבלנים קפצו לגשרים, הניחו את החומר והפציצו אותם. גשר-הרכבת ניזוק קשה; גשר הכביש סבל מזקים בינוניים בלבד. אש הנוטרים הייתה חלשה ובלתי-מכוונת, הודות לחיפוי המוצלח. בשעת הפיצוץ נעשתה פעולת הטעייה בקרבת מסילת-הברזל בדיר-סנאד. הנסיגה בוצעה בהצלחה. לאנשינו ולנשק שלום".

ביצוע שלב הנסיגה:

הכוח ניתק מגע, נע מזרחה כ-10 ק"מ ומשם, בכיוון צפון-מזרח, המשיך אל בסיס הנסיגה המתוכננים מראש – רוחמה ודורות – אליהם הגיע רק עם שחר, בתום מסע מפרך של 40 ק"מ. זאת כדי לא לעורר חשד כלפי הישובים היהודיים שבאזור. לאחר שפרקו את נשקם, התפזרו אנשי הכוח בתחבורה ציבורית צפונה (נדל, 2007, ע' 220; גביש, 1984, ע' 31).

מסקנות: ניתן לומר שהכוח ביצע את משימתו כמעט בשלמות, וכי, בכל מקרה, האפקט המדיני הושג. עם זאת, הבריטים הצליחו לתקן את הגשר ולהעביר בו רכבות תוך מספר ימים.

- בדו"ח מטה הפלמ"ח נאמר לאחר הפעולה הזו (ובכלל על "מבצע מרכולת") את הדברים הבאים המדגישים את חשיבות טוהר הנשק, דבקות במטרה וחתימה להצלחה²⁷
1. גם בפעולה זאת היינו נאמנים לקו המוסרי, המציין את פעולותינו כולן: להימנע, ככל האפשר, מלהפיל קורבנות. בכל המקומות בהם יכולנו לפנות תושבים ושוטרים ממקום הסכנה או להזהירם – הדבר נעשה.
 2. ברוב המקרים המבצעים קשים ואנשינו גילו כושר פעולה למופת
 3. פעולות נרחבות אלו, שהקיפו את כל גבולות הארץ, חייבו תכנון מדוקדק ותיאום מלא- על מנת שפעולה אחת לא תכשיל את רעותה או את נסיגת היחידות השכנות. התיאום עלה יפה ויש לציין שהפעולה בהיקפה הצליחה
 4. נודע לנו שהפעולה עוררה הד רב והתפעלות בין הערבים, בארץ ובארצות השכנות, וכמו כן בין מפקדי הצבא ארץ.
 5. היישוב גאה על כושר פעולתו ונכונותו של יחידותיו

²⁶ ארכיון הפלמ"ח / חטיבת פלמ"ח / חטיבה 5 / מיכל 5 / תיק 5.
²⁷ שם

מבצע פיצוץ גשרי מטולה

הגשר הראשון מבין שני הגשרים שהיו מיועדים לפיצוץ ליד מטולה היה על הכביש המוביל ממטולה לצידון. הכביש נמצא במרחק שני ק"מ צפונית-מערבית ממשטרת מטולה, על הגבול בין לבנון לארץ ישראל. הגשר השני היה גשר בינוני, על כביש מטולה-בקעת הלבנון, במרחק של קילומטר אחד צפונית-מזרחית ממטולה (נדל, 2007, ע' 222). אורך הגשר היה כ-25 מטרים ורוחבו כ-5 מטרים ומיקומו היה בלב סביבה צבאית מובהקת. ממש בסמוך לגשר הבינוני (צפונית-מזרחית ממטולה). היה מחנה צבאי ועמדת משמר, ובסביבתו הקרובה, בטווח של כ-200 מטרים מחנה שריון בריטי, בניין המשטרה ומחנה חיל-הספר הירדני (גביש, 1984, ע' 32).

משימה ופיקוד:

משימת הכוחות הייתה לפוצץ את שני הגשרים. הכוחות לביצוע המשימה היו לוחמים מפלוגה ט' שחנתה ביישובי אצבע הגליל העליון המזרחי. לביצוע המשימה הורכבו שני כוחות משנה:

1. כוח משנה א' – כוח מחלקתי אשר חנה בקיבוץ דפנה ומפקדו היה דוד (דודו) צ'רקסקי. על 12-14 לוחמים ממחלקה זו, בפיקודו של מפקד המחלקה, הוטל לפוצץ את הגשר שעל נחל עיון. כוח זה הניח 150-180 ק"ג חומר נפץ
 2. כוח משנה ב' – כוח אשר מנה 12 לוחמים היה תחת פיקודו של מפקד מחלקת חולתה, דן נוימן (נעמן), אשר היה אמור לפוצץ את מעביר המים שממערב למטולה (ממחלקה זו נלקחה כיתה למבצע בגשר בנות יעקב). כוח זה הניח 100-120 ק"ג חומר נפץ.
- (נדל , 2007 , ע' 222)

הכנות מבצעיות:

הכוח שתפקידו היה לפוצץ את גשר מטולה המזרחי (הבינוני), בני הכשרת דפנה, התכנס בחורשת תל חי, ובה הכין את הפעולה יחד עם מחלקת כפר-גלעדי, שעליה הוטל לפוצץ את גשר מטולה הצפון-מערבי. מבצע זה דרש תיאום מלא בין הכוחות למניעת תקלות מיותרות (גביש, 1984, ע' 32)

שלב ביצוע הפעולה:

1. גשר מטולה – צפון מזרח : כוח הגשר המזרחי טיפס במעלה נחל עיון והגיע אל הגשר בשקט בלי להיחשף. הודות לשמירה הקפדנית על הפעולה שקטה, פוצץ הגשר ללא הפרעה, ורק לאחר מכן נפתחה אש מגדר המחנה אל עבר היחידה

שמיירה להיעלם בריצה מבלי להשיב אש. הלוחמים נסוגו לעבר קיבוץ דפנה , מרחק של כשמונה קילומטרים.

2. גשר מטולה – צפון-מערב : המשימה כאמור הוטלה על כתר מוגברת של מחלקת הפלמ"ח מכפר גלעדי. לאחר שנפרדו ההולכים מהכוח שפנה אל הגשר המזרחי , עלו הלוחמים במעלה ההר אל גשרון בנקודת הגבול המערבי על הכביש המוליך ממטולה אל נבטיה. במקום לא הייתה שמירה והיחידה פעלה בנחת ובסיכון מועט. לאחר הפיצוץ שבו למקומם בכפר גלעדי .
(נדל , 1984 , ע' 32) .

מבצע פיצוץ גשר הירמוך (אל חמה) – מבצע מדוקדק ומדויק

גשר אל-חמה היה גשר רכבת על נהר הירמוך , שנשען על ארבעה עמודים גדולים וגבוהים מעל פני המים – שני עמודים מכל צד של הנקיק. הגשר נבנה בראשית המאה ה-20 ועליו עברה הרכבת החיג'אזית שנסעה מאירביד מערבה אל צמח , ומשם , דרך בית שאן, לחיפה. הבריטים בנו במקום מצדית , אך לא הציבו בה , באותה תקופה , זקיף , מתוך הנחה שהגשר רחוק מהיישובים היהודיים. היה זה הגשר הגדול מכל הגשרים שפוצצו ב"ליל הגשרים". התוכנית הייתה לפוצץ את ארבעת עמודי הגשר משני צידי נהר הירמוך , ובמקביל להציב מספר חסימות על הכבישים המובילים לאזור , כולל השתלטות לזמן קצר על מרכזיית הטלפונים של טבריה(נדל, 2007, ע' 223)

היערכות כוחות המבצע :

הכוח הורכב מפלוגה ג' ומנה כ-40 לוחמים בפיקוד אהרון(אהרונצ'יק) ספקטור , המדריך הגדודי של הגדוד השלישי(הסמג"ד). בסיס היציאה והנסיגה היה קיבוץ אשדות יעקב, שנמצא בטווח הליכה של תשעה ק"מ מהגשר. כ-400 ק"ג חומר נפץ הוכנו ב-20 מטענים לצורך פיצוץ הגשר.

שלב ביצוע הפעולה :

הכוח יצא לביצוע המשימה מאשדות יעקב , רכוב על שתי עגלות , בכיוון צפון-מזרח, עד מדרום לקיבוץ מסדה. משם הוא הלך ברגל מזרחה , במקביל לירמוך , עד שהגיע לגשר. חסימות הוצבו בכביש כנרת-פוריה ומול גשר דגניה , וממרכזת הטלפונים של המושבה כנרת שוגרה הודעה למשטרות טבריה וצמח שהוטמן בתוכן חומר נפץ. כתוצאה מן המתח שנוצר במחנות ובמתקנים שבאזור נורתה כל הלילה אש מבוהלת שהסיחה לחלוטין את תשומת הלב מן הגשר(נדל , 2007 , עמ' 223-224 ; גביש , 1984 , ע' 32).
(. הגשרים שנשלחו אל הגשר והם הודיעו כי המצדית השולטת עליו נטושה . לאחר הצבת החסימות ואישור הגשרים כי אין סכנה ממשית , החל הכוח להצמיד את

המטענים אל ארבעת העמודים אשר הגשר נשען עליהם. כל המטענים חוברו , הכוח נסוג ותפס מחסה , הפעיל את הפתילים , והגשר פוצץ.

שלב הנסיגה :

בשלב הנסיגה נתקל הכוח בפטרול רכוב של שישה חיילים ירדניים , שמיהרה כנראה אל מקום הפיצוץ. בחילופי האש נפגעו שני ירדנים והפטרול הסתלק לכיוון צמח. הכוח הגיע לאשדות יעקב טרם עלות השחר.

מסקנה : גם באירוע זה ביצע הכוח את משימתו בצורה מושלמת - גשר הירמוך לא שוקם מאז הפיצוץ וקו הרכבת לסוריה לא חודש עדיין(נדל , 2007 , עמ' 223-224 ; גביש , 1984 , ע' 32).

מבצע פיצוץ גשר שייח חוסיין

גשר שייח חוסיין היה גשר הנטוי על הירדן בכביש בית-שאן-אירביד , כשני קילומטרים מזרחה לקבוץ מעוז-חיים וכשבעה קילומטרים מזרחה לעיירה בית-שאן. אורכו 30 מטרים ורוחבו 5 מטרים. הגשר היה שמור משני צדדיו על ידי כוחות בריטיים מארץ ישראל ומעבר הירדן.

היערכות כוחות המבצע:

הכוח מנה 12 לוחמים מהגדוד הראשון של הפלמ"ח. מפקד הכוח היה מ"מ מפלוגה ד'- ברוך זלמן(בוזה) אקסלרוד. בסיס היציאה היה ממעוז-חיים.

שלב ביצוע הפעולה :

המסע אל הגשר ממעוז-חיים היה קצר. הוצבה חסימה על כביש וביום מיקוש בעזרת קופסאות פח כדי למנוע הגעתם של כוחות בריטים. כמו כן , קו הטלפון באזור נותק. הכוח פנה צפונה ונכנס אל תוך "גאון הירדן" על מנת להגיע אל הגשר מצפון , בהסתר הצמחייה הסבוכה ותוך ניצול רעש מי הירדן. הכוח התקרב אל הגשר בחשאי ובשקט והניח את 80-100 ק"ג חומר הנפץ במקום, ציוו על הזקיפים מהלגיון הירדני להסתלק משם , ואז הפעילו את חומר הנפץ והגשר פוצץ.

שלב הנסיגה :

לאחר שהגשר פוצץ , הכוח נסוג אל חמדיה , מרחק של כשמונה קילומטרים. על מנת לטשטש את עקבותיו נכנס הטור בדרכו אל תוך בריכות הדגים שבעמק. נתיב הבריכות הכביד על ההולכים ומחשש שלא יגיעו עד שחר אל חמדיה החליטו לפנות ולחזור אל

מעוז-חיים. כנראש שטשטוש העקבות היה טוב מפני שהבריטים לא חשדו כלל כי מפוצצי
הגשר נמצאים בקיבוץ ולא נערכו בו חיפושים
(נדל , 2007 , ע' 219 ; גביש , 1984 , ע' 25).

פרק 5 : סיכום ומסקנות

פעולת "ליל הגשרים" הייתה הפעולה הגדולה המסכמת של תקופת תנועת המרי והמאבק בבריטים. לסיכום המבצע הזה חשוב להביא את אשר סיכם מפקד הפלמ"ח, יגאל אלון, בספרו "מערכות פלמ"ח"²⁸: "פרט לאסון הכבד בגשר א-זיב, חזרו אנשינו בשלום לבסיסהם אם נביא בחשבון את אור הירח המלא, אותו לילה, אז דרכי ההתקרבות והנסיגה הארוכות, את סייגי ההימנעות, ככל האפשר, משפיכת דמים, וכן את בעיית התיאום בקנה מידה ארצי-ואחרון, אחרון, את הצלחתו הכוללת של המבצע – הנה רשאים אנו לראותו כמבחן מעורר אמון בכושר הביצוע של הפלמ"ח. ואמנם, מבצע זה, שהשתתפו בו מאות פלמחאים מן השורה, ולא-דווקא לפי בחירה מיוחדת, שימש מבחן ליסודות האימונים והחינוך שלנו. הלוחמים גילו סבילות וכושר גופני מובהקים, שעמדו להם במסעי הנסיגות הארוכים, בדרכים לא דרכים. הם גילו זריזות ושיקול-דעת במבחנים אישיים, כגון: בשעת התגנבם באורך רוח אל המטרה, בהורידם זקיפים ובטפלים בחומרי-נפץ במטר-אש. המפקדים הוכיחו בדרך-כלל הבנה טקטית בהבטחת אזורי הפעולה, בחיפוי, ביזום הטעיות ובשיקולים ילידי השעה, תוך כדי מהלך הפעולות. כולם הוכיחו התמצאות בשטח, לרבות באזורים ערביים טהורים – פרי מסעות וסיוורים מגמתיים. הארץ נותקה לזמן-מה מכל הארצות השכנות. הבריטים, שתוכניותיהם הצבאיות נערכו לגבי כלל המזרחי התיכון, ללא סייגי-גבול מדיניים, נוכחו לדעת שברצותנו-אין ארץ-ישראל עשויה להיחשב כבסיס צבאי בריטי בטוח. אין פלא, איפוא, שמבצע זה עשה רושם עז על המפקדה הבריטית, ומפקד הצבא הבריטי לא עצר ברוחו והביע לפני נשיא ההסתדרות הציונית, חיים ויצמן, את התפעלותו מכושר הביצוע של 'הבחורים' ומניקיון פעולתם, מבחינת ההימנעות משפיכת-דמים. הערבים, שמרבית הפעולות נעשו 'מתחת לחוטמם' ממש, הוכו בתדהמה. ומכיוון שעקב מבצע הכשרים נפסקה תנועת הרכבות והמכוניות בין ארצותיהם וארץ-ישראל, עשתה לה השמועה כנפיים בכל ארצות ערב והייתה לשיחה בפי כל".

בנוסף לסיכום כללי זה, מן הראוי לעמוד על מס' נקודות חשבות מבחינה טקטית וחינוכית שהצליחו בגדול במבצע זה²⁹:

1. תכנון מדוקדק - שכלל תרגול על מודל (למשל בגשר אכזיב ובגשר אלנבי) וסיוורים בשטח לפני המבצע (בכל הגשרים) וכן איסוף מל"מ (מודיעין למבצעים) על כל גשר וגשר. תכנון מיוחד של דרכי הנסיגה במקומות הבעייתיים (גשר אלנבי, גשרי עזרה, גשר בנות יעקב-ההסתדרות בחולה). שימוש באמצעים שונים לאבטחת הנסיגה (משאית וסירה בגשר אלנבי, מונית בגשר דמיה).

²⁸ ארכיון יד טבנקין / חטיבה 25 / מיכל 8 / תיק 3- מערך הסברה של קצין חינוך ראשי 1980
²⁹ שם

2. חשיבות ההפתעה – הודות להפתעה הצליחו המבצעים להגיע לגשרים ולפוצצם בלא להתגלות-על זה נאמר: "בתחבולות תעשה לך מלחמה". רק במקרים ספורים (כגון גשר אלנבי או גשר אכזיב) התגלה הכוח לפני הפיצוץ. ראוי לציין בהקשר זה גם את פעולות ההסחה וההונאה (דוגמת התקפת הדמה על משטרת הר-כנען לאבטחת הפעולה בגשר בנות-יעקב).
3. גמישות במשימה ויכולת לאלתר-תוך כדי ביצוע, למשל הסתערות תחת אש לאחר ההתגלות בגשר אלנבי. גמישות זו הייתה חסרה אמנם במבצע פיצוץ גשר אכזיב.
4. דבקות בביצוע המשימה – לכל אורח הדרך עמד בפני כוחות הפלמ"ח המטרה וללא כל ספק דבקו בה (נדל, 2007, ע' 225).
5. חשיבותה של משמעת קפדנית בתחומי הפעולה השונים – משמעת הליכה שקטה, משמעת אש וסדר ודיוק בביצוע התרגול. הדבקות במשמעת תוך הצמדות להוראת הפיקוד הביאה ברוב המקרים לביצוע "נקי" לחלוטין של המבצעים. רק במקרה אחד (הפעולה על אכזיב) השתבשה המשמעת עקב הפיצוץ בו נהרגו לוחמים רבים ובהם מפקד הפעולה
6. יצירת עדיפות מקומית – כלומר, יצירת מצב שבו לכוח המבצע יש עדיפות על האויב שביעד המותקף, וניצול הלילה כ"ידיד" הטוב ביותר ליצירת הפתעה על כל משמעותיה, כלפי הבריטים והערבים כאחד (נדל, 2007, ע' 225)
7. העזה ואומץ לב בבחירת המטרות ובהפעלת כוחות קטנים הרחק מהיישוב העברי, כאשר הערבים והבריטים פרוסים ונוכחים בשטח

מסקנה בתחום החינוכי – ראייה מרחבית:

מן הראוי לציין את התגלמות מוסר הלחימה הגבוה של אנשי הפלמ"ח (במובן זה ובמובנים רבים, צה"ל הוא היורש של מסורת הפלמ"ח) שהתגלתה בפקודת המבצע ובמדיניות הכללית-אי פגיעה (עד כמה שאפשר) באזרחים או אף בשוטרים ובחיילים בריטים וערבים. בפועל עמדה בעיית מוסר הלחימה בפניו של נחמיה שיינ, מפקד הכוח במבצע על גשרי אכזיב. החלטתו לא לפגוע לרעה בערבים שנקרו למקום, הביאה, כנראה, לטרגדיה של הכוח. יצוין, שאחד המאפיינים המרכזיים במבצע (שבלטו בעיקר בדיווחיהם של המשקיפים) היה מספר הנפגעים הנמוך בין כוחות הצבא והמשטרה הבריטיים והערביים. בפעולת "ליל הגשרים" התגלו ערכי לחימה שמהווים עד היום אבני מסד בצה"ל: דבקות במשימה, יוזמה, אלתור, אומץ-לב ועוד.

מכל אלה אני מסיק כי השערות מחקרי אוששו כמעט במלואן. מבצע זה נערך במסגרת הלוחמה "התחבולנית" תוך דבקות במטרה וגמישות יתרה בשטח. כמובן לא ניתן להסתיי

את הנקודה הקשה – המבצע על גשרי אכזיב – שם אי ראייה כוללת של התכנון(חוסר
תשומת לב לגג) , אי עצירת הערבי שחשף אותם , הביא לכישלון המבצע . בסופו של דבר
המטרות האסטרטגיות הושגו במלואן – יותר הבריטים לא זלזלו בכוחו של היישוב .

פרק 6 – ביבליוגרפיה

מקורות בעברית:

בורלא, י. (1988). "הטעייה", בתוך: לקסיקון מונחים צבאיים, ע' 108. תל אביב: דביר
בורלא, י. (1988). "רמה", בתוך: לקסיקון מונחים צבאיים, ע' 448. תל אביב: דביר
בורלא, י. (1988). "הונאה", בתוך: לקסיקון מונחים צבאיים, ע' 105. תל אביב: דביר

גביש, ד. (1984). "ליל הגשרים", דרך ארץ, 221-22, עמ' 25-32

ד"ר נדל, ח. (2007). "ליל הגשרים"-יוני 1946", בתוך: שמואלביץ', א. (עורך), זירת קרב-
קרבות הכרעה בארץ-ישראל (עמ' 213-226), העמותה הישראלית להיסטוריה צבאית :
משרד הביטחון.

זרובבל, ג. (1953). ספר הפלמ"ח א'. תל אביב : הקיבוץ המאוחד

יעקובוביץ', מ. (1950). מפלמ"ח עד צה"ל-זיכרונותיו של מוטקה. תל אביב : עמיחי .

ארכיונים:

ארכיון יד טבנקין / חטיבה 25 / מיכל 8 / תיק 3
ארכיון הפלמ"ח / חטיבת פלמ"ח / חטיבה 5 / מיכל 5 / תיק 5.
ארכיון יגאל אלון / חטיבת לוחמים / מס' 97

מקורות אינטרנטיים:

אתר הפלמ"ח

http://www.palmach.org.il/show_item.asp?levelId=38612&itemId=6224&itemType=0

http://www.palmach.org.il/show_item.asp?levelId=38612&itemId=5224&itemType=0

http://www.palmach.org.il/show_item.asp?levelId=38612&itemId=5223&itemType=0

http://www.palmach.org.il/show_item.asp?levelId=38612&itemId=5235&itemType=0

http://www.palmach.org.il/show_item.asp?levelId=38612&itemId=6070&itemType=0

אתר גל-עד:

http://www.gal-ed.co.il/hagana/show_item.asp?itemId=1&levelId=57933&itemType=0

תוכן עניינים:

<u>מספר פרק</u>	<u>נושא</u>	<u>מס' עמודים</u>
1	מבוא	1-2
2	רקע תיאורטי	3-4
3	הסיפור ההיסטורי מאחורי פעולת ליל הגשרים	5-6
4	ניתוח מבצע ליל הגשרים	7-30
5	סיכום ומסקנות	31-33
6	ביבליוגרפיה	-34-